

Đường giao thông nông thôn Yali
Đón các công nhân
vụ mét sẽ làm ven sông vì ng h¹ l - u

Trung tâm Nghiên cứu Tài nguyên và Môi trường (CRES)
Și hác Quốc gia Hư Néi
Tháng 2 - 2001

Môc lôc

Môc lôc bñng-----	3
I. Giá i thiôu-----	4
1. Thuú ®iôn yali:-----	4
2. Vô c ₃ c lụng t ₃ i ®ñ nh c-:-----	6
3. Vô c ₃ c lụng ven s«ng vì ng d-í i ®Ëp Yali-----	7
II. Şp a ®iôm, thêi gian vµ ph--ng ph ₃ p nghiªn cøu:-----	9
1. Kõ ho ¹ ch thùc hiõn:-----	9
2. Şp a ®iôm nghiªn cøu-----	10
3. Ph--ng ph ₃ p nghiªn cøu:-----	10
III. Kõt quñ nghiªn cøu-----	12
3.1. Lụng t ₃ i ®ñ nh c-----	12
3.1.1. Vô viõc ®òn bi cho d©n t ₃ i ®ñ nh c-:-----	12
Şòn bi nhµ:-----	12
Şòn bi b»ng tiõn:-----	14
Hç trñ l--ng thùc:-----	16
Şòn bi ®Ët sñn xuËt ð ngËp-----	17
Ş ₃ nh gi ₃ cña ng-êi d©n ẽ lụng TŞC vô viõc ®òn bi-----	18
3.1.2. Vô cuéc sèng cña ng-êi d©n ẽ lụng mí i-----	19
3.2. C ₃ c lụng d-í i ®Ëp-----	25
3.2.1. ŞÆc ®iôm ph©n bè cña c- d©n vì ng h ¹ l-u ®Ëp Yali-----	25
3.2.2. Ñnh h-èng tõ sau khi x©y dùng thuú ®iôn Yali-----	26
3.2.3. Ñnh h-èng cña c-n lò xñ ®Ëp lÇn ®Çu tiªn nãm 1999-----	27
T ₃ c ®éng cña ®Ëp tí i nghò c ₃ vµ ®êi sèng thuú sinh-----	29
Sù thay ®æi chËt l-î ng n-í c-----	30
IV. Kõt luËn vµ kiõn nghñ-----	35
Kõt luËn:-----	35
Vô c ₃ c lụng t ₃ i ®ñ nh c-----	35
Vô c ₃ c lụng ven s«ng vì ng d-í i ®Ëp Yali-----	35
Kiõn nghñ-----	36
VI. Tµi liõu tham khñlo-----	37

Môc lôc b¶ng

B¶ng 1. V¶ t¶ ®iÓm nghiªn cøu-----	5
B¶ng 1. NhËn tiÕn ®Òn b¶i c©y tr¶ng vµ ao c, b¶ ngËp-----	15
B¶ng 2. T¶nh h¶nh ®¶m b¶o l--ng thùc c¶a 42 h¸ trong n¨m qua-----	20
B¶ng 4. Th¶ng tin vÒ c, c l¶ng nghiªn cøu-----	25
B¶ng 5. Nh¶ng thiÕt h¶i do lò x¶ n-í c h¶ Yali n¨m 1999-----	27
B¶ng 6. S, nh gi, s- bé t, c ®éng c¶a Thuû ®iÕn Yali ®èi ví i c, c l¶ng vi ng h¶ l-u---	33

I. Giới i thiĐu

1. ThuĐu Điu Yali:

NhĐu mĐy thuĐu Điu Yali Đ-Đc xĐy ðung trĐn sĐng Krong Poko, mét nhĐnh phĐ l-u cĐa hĐ thĐng sĐng Se San, bĐt nguĐn tĐ phĐ a bĐc TĐy NguyĐn, qua lĐnh thĐ CĐmpuchia rĐi hĐp nhĐp vĐo hĐ thĐng sĐng MĐ KĐng (BĐn ĐĐ). SĐ a ĐiuĐm xĐy ðung lĐ thĐc Yali, vĐi chiĐu cao cĐt n-Đc tĐ nhiĐn trĐn 40 m, thuĐc lĐng Ya MnĐng, huyĐn Ch- Pah, tĐnh Gia Lai vĐ bĐ bĐn kia cĐa thĐc thuĐc xĐ Yali, tĐnh Kon Tum.

CĐng trĐnh cĐ giĐ trĐ 1 tĐ ĐĐ la Đ-Đc khĐi cĐng xĐy ðung vĐo miĐ khĐ nĐm 1993 vĐ ðu kiĐn hĐp thĐnh tĐp bĐ cĐc hĐng mĐc vĐo nĐm 2001. Theo thiĐt kĐ, nhĐ mĐy cĐ cĐng suĐt 720 MW, vĐi 4 tĐ mĐy phĐt ĐiuĐn. SĐn l-Đng ĐiuĐn hĐng nĐm theo thiĐt kĐ Đt 3,65 tĐ KWh. TĐ mĐy sĐ 1 Đ. VĐn hĐnh vĐ hĐp vĐo mĐng l-Đi ĐiuĐn quĐc gia vĐo ngĐy 12 thĐng 5 nĐm 2000.

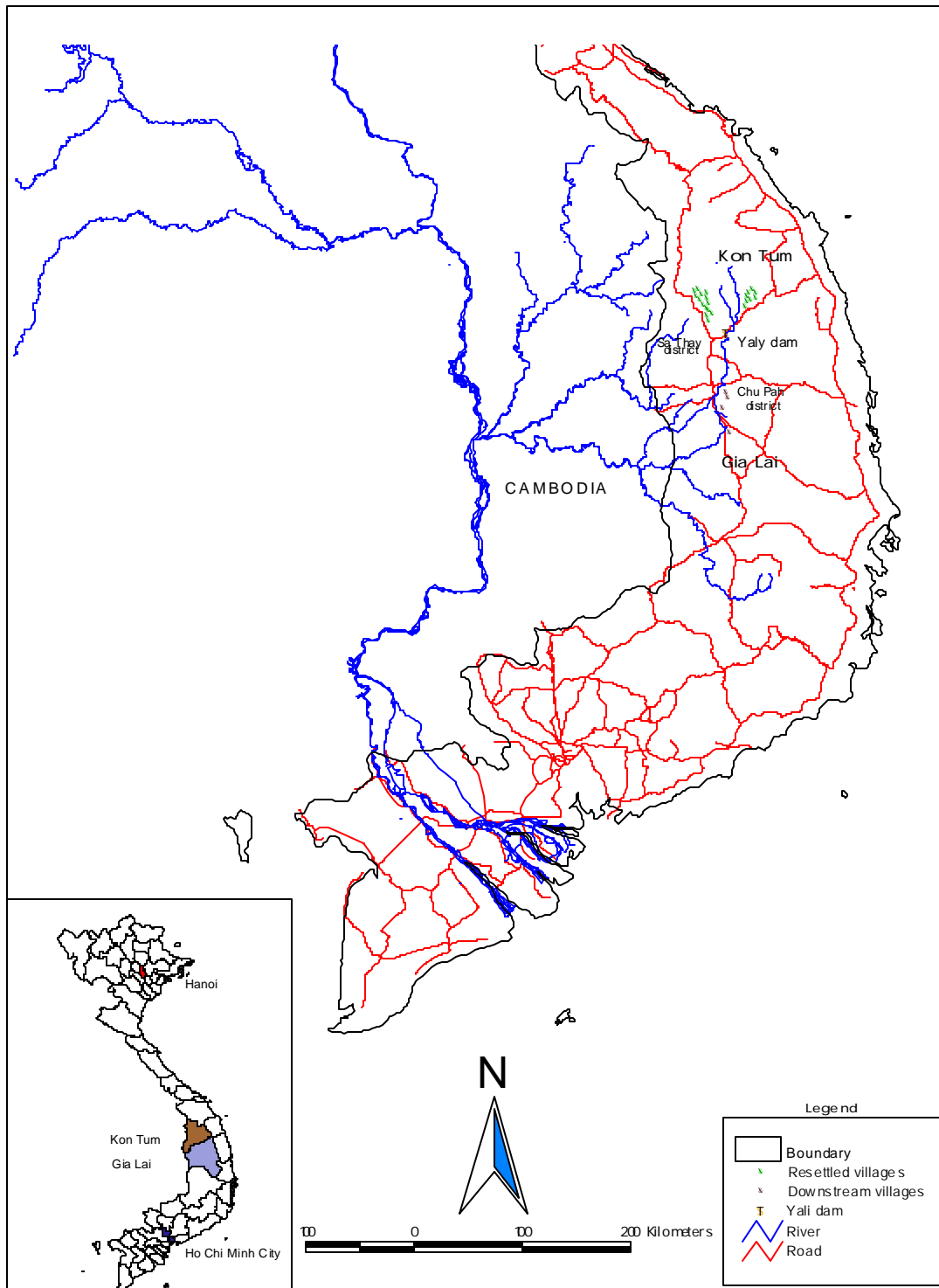
Con ĐĐp ngĐn sĐng cĐ chiĐu cao 69 m, nĐm Đ ĐĐ cao 522 m so vĐi mĐt biĐn. GiĐa nĐm 1996 ĐĐp chĐ nhĐ. hĐp thĐnh vĐ hĐ chĐa bĐt ĐĐu chĐa n-Đc. ViĐc ĐĐp ĐĐp, ngĐn sĐng, tr-Đc hĐt sĐ lĐm thay ĐĐi chĐ ĐĐ thuĐ vĐn tĐ nhiĐn vĐn cĐ cĐa cĐ hĐ thĐng sĐng nĐy, nĐ khĐng chĐ Đnh h-Đng ĐĐn vĐ ng ngĐp phĐ a trĐn ĐĐp mĐ cĐn tĐc ĐĐng nhiĐu mĐt ĐĐn cĐc vĐ ng hĐ l-u, ĐĐu tiĐn lĐ cĐc lĐng ven sĐng. MĐc n-Đc sĐng SĐ San thay ĐĐi mĐnh vĐ bĐt th-Đng lĐm thay ĐĐi mĐi tr-Đng vĐ Đnh h-Đng tĐi ĐĐi sĐng cĐa ng-Đi dĐn sĐng Đ ven sĐng. C-n lĐ ĐĐu tiĐn xĐy ra vĐo nĐm 1999. HiĐn nay, nĐi Đm Đnh cĐa c-n lĐ vĐn cĐn vĐ luĐn gĐy cho ng-Đi dĐn ĐĐ a ph-Đng, ĐĐc biĐt lĐ phĐ nĐ vĐ cĐc bĐ giĐ nĐi hoang mang. Mét sĐ ng-Đi ĐĐ a ph-Đng nĐi rĐng lĐn ĐĐu tiĐn nhĐn thĐy c-n lĐ ĐĐ, hĐ nghĐ ĐĐ lĐ thiĐn tai, hĐ ch-Đa tĐng chĐng kiĐn bao giĐ. C-n lĐ nĐy cĐng tĐc ĐĐng tĐi cuĐc sĐng cĐa ng-Đi dĐn Đ vĐ ng d-Đi ĐĐp.

TĐp bĐ cĐng trĐnh nhĐ mĐy sĐn xuĐt ĐiuĐn gĐm hĐ thĐng Đ-Đng dĐn (tunnel) vĐ cĐc tĐ mĐy phĐt ĐiuĐn (turbines) nĐm trĐn phĐn ĐĐt thuĐc huyĐn Ch- Pah tĐnh Gia Lai, nh-Đng tĐp bĐ ðiĐn tĐ ch ĐĐng hĐ chĐa n-Đc lĐi nĐm trĐn phĐn ĐĐt thuĐc thĐ xĐ Kon Tum vĐ huyĐn Sa ThĐy tĐnh Kon Tum. ðiĐn tĐ ch ngĐp cĐa hĐ chĐa lĐ 6.450 ha. Trong sĐ gĐn 1.500 ha ĐĐt ĐĐng canh tĐc nĐng nghiĐp bĐ ngĐp cĐ khoĐng 900 ha ĐĐt bĐn ngĐp, phĐn bĐ trong giĐi hĐn cao trĐnh 510 - 518 m. ðiĐn tĐ ch bĐn ngĐp nĐy cĐ thĐ trĐng trĐt vĐo miĐ khĐ tĐ cuĐi thĐng 4 ĐĐn cuĐi thĐng 10 hĐng nĐm (Xem Đnh bĐn).

Nh- vĐy, phĐn lĐn sĐ dĐn phĐi ði ðĐi do ngĐp n-Đc ĐĐng hĐ thuĐc ThĐ xĐ Kon Tum vĐ huyĐn Sa ThĐy, tĐnh Kon Tum. CĐc lĐng ven sĐng vĐ ng hĐ l-u chĐ phĐn bĐ trĐn bĐ sĐng thuĐc huyĐn Ch- Pah vĐ huyĐn Ia Grai thuĐc tĐnh Gia Lai.

Bản đồ Vị trí điểm nghiên cứu

2. VÙNG CỤC LƯỢNG TỰI ĐỒNH C-

Vùng lượng tựi đồnh c- lượng nh÷ng lượng míi thủng lẾp vự di đñn tñ nh÷ng lượng cò bñ ngẾp trong vì ng lẾng hủ Yali đñn ề đñ. Tỉnh Gia Lai chñ cũ ba lượng tựi đồnh c- lượng Kanh, Lượng Tót vự lượng Yut, x- Ya Mnhng huyđñ Ch- Pah. Cñn l'i cục lượng tựi đồnh c- khục hiđñ nay thục cục x- Vinh Quang, Ya Chiám vự Ngác Bay thục thñ x- Kon Tum, cục x- Kroong, Sa Bnh vự Yali thục huyđñ Sa Thçy. Theo Ban quñn lý dù ùn Yali thx kñ ho¹ch di đđi đñn đñ. đñ-đc thục hián 5 đñt, theo mùc n-đc ngẾp ngựy cụng đñng cao cũa lẾng hủ:

- Giai đđn 1, n'ím 1994-1995, khi n-đc hủ lán cao trnh 482 m, phñi di đñn 5 lượng.
- Giai đđn 2, n'ím 1996-1997, khi n-đc hủ sĩ đñng lán cao trnh 500 m, phñi di đñn tiđp 8 lượng.
- Giai đđn 3, n'ím 1998, khi n-đc hủ sĩ đñng lán cao trnh 515 m, tiđp tñc di đñn cũa 5 lượng thục x- Sa Bnh, huyđñ Sa Thçy.
- Giai đđn 4, thục hiđñ n'ím 1999, tiđp tñc di đñn 6 lượng thục x- Ngác Bay vự Vinh Quang, thñ x- Kon Tum.
- Giai đđn 5, thục hiđñ n'ím 2000, tiđp tñc di đñn n»m trong vì ng bñn ngẾp tñ cao trnh 515 - 518 m.

Theo kñt quñ đđi tra cũa Trung tñm Mxi tr-ềng vự Phñt triđñ Bđn v÷ng¹ (VNESDC), sè đñn phñi di đđi lự 5.384 ng-đi thục 1.149 hé. Nh-ng cuèi n'ím 1998, sè đñn phñi di đđi đñ. t'ng lán 6.782 ng-đi thục 1.375 hé. Sè đñ cũa sù chánh lđch khục xa nh- vẾy lự mét phçn do cục hé míi đñ-đc tñch ra, mẮt khục khi xục đñ nh cao trnh ngẾp theo đ-ềng đàng mñc trán bñn đñ cũa khục biđt víi đñ a hnh thục tñ khi ngẾp n-đc. Sđn thđi đđm thục hiđñ nghián còu nựy, thñng 1 n'ím 2001, vẾn cñn mét ý t hé đñi hái phñi đñ-đc di đđi mự theo hủ phñn ùnh lự xục đñ nh cao trnh ch-a chñ nh xục. Trong sè cục céng đàng tựi đồnh c-, sè ng-đi Kinh chiđm khoñng 40 %, lự đñn kinh tñ míi tñ cục vì ng miđn xu«i lán nh÷ng n'ím sau giñi phăng (1975), hủ sè h÷u nhiđu diđn tñ ch lóa n-đc. Sè đñn cñn l'i lự ng-đi đñn təc bñn đñ a, gảm cục đñn təc Gia Rai chiđm khoñng 35 %, R- Ngao - 19%, Ba Na - 6% sè ng-đi đñn phñi di đđi khđi vì ng ngẾp lẾng hủ. Nh÷ng ng-đi đñn təc nựy, tr-đc đñy chñ yđu lự lựm n--ng rẾy, nh-ng sau ngựy cũ Híp tñc x-, sèng xen víi ng-đi Kinh nán hủ còng lựm quen vự thñ ch đng đçn víi sñn xuẮt lóa n-đc, tñ cẾp l--ng thục vự đñ nh c- đñ nh canh. Nay phñi di đđi təc lự hủ phñi thay đñi hđ thèng canh tñc, đñi hái phñi cũ sù hç trđ đñ hủ lựm quen vự thñ ch đng víi n-đi ề míi, gñn víi đñc đđm v'ìn hoñ truyđñ thèng cũa mçi đñn təc. Sđ còng lự nh÷ng khđ kh'ìn trong viđc xđy dùng cục lượng tựi đồnh c- khng chñ trán lñnh vùc kinh tñ mự cñn cñ trán lñnh vùc nhđn v'ìn vự x- héi.

¹ Trung tñm Mxi tr-ềng vự Phñt triđñ Bđn v÷ng đñ. thục hiđñ đđi tñi Sù tham gia cũa céng đàng trong kñ ho¹ch tñi đñ nh c- cũa dù ùn thuđ đđn Yali, thñng 7 n'ím 2000.

Nh÷ng lụng n»m d-í i mùc ngËp hojn tojn cña lBng hả th× hÇu hỐt c, c hé ngËp c¶ nhự ò, Ờt v-ên vự Ờt s¶n xuÊt n«ng nghiÔp. Nh÷ng lụng ph©n bè tr°n Ờp a hnh phóc t1p cã c¶ vi ng b¶ ngËp hojn tojn, cã c¶ nh÷ng vi ng kh«ng b¶ ngËp hojn tojn (gãi lự vi ng b, n ngËp) th× cã nh÷ng hé kh«ng b¶ ngËp nhự Ờang ò mự ch¶ mËt Ờt s¶n xuÊt vự c¶y tr°ng tr°n Ờt Ờã. Còng cã nh÷ng hé ch¶ di dãi nhự nh-ng Ờt s¶n xuÊt n«ng nghiÔp kh«ng b¶ ngËp. HiÕn tr1ng phóc t1p nh- vËy Ờ. lựm cho viỐc di dãi vự Ờn bi khã cã thỐ thùc hiÕn tèt Ờp ngay trong mét thêi gian ng½n. Do vËy, cBn cã nh÷ng th¼c m¼c vỒ viỐc Ờn bi lự kh«ng thỐ tr, nh khái. Di r»ng, viỐc di d©n l°n c, c ỜiỐm t, i Ờ nh c- Ờn nay c- b¶n Ờ. hojn thựnh nh-ng gi¶i quyỐt nh÷ng khã kh' n nhiĐu mËt cña ng-êi d©n nËy sinh t1i n-i ò mí i Ờang lự nh÷ng vËn Ờ cÇn thiỐt nh-c-m' n, n-í c uèng hụng nguy cña hả vËy.

Néi dung nghi°n cøu/ỜiĐu tra vỒ c, c lụng t, i Ờ nh c- gãm:

- ❖ C, c lo1i Ờn bi vự tnh hnh thùc hiÕn viỐc Ờn bi ví i ng-êi d©n.
- ❖ Cuéc sèng vự sinh ho1t cña ng-êi d©n ò n-i t, i Ờ nh c- (nhự ò, s¶n xuÊt l-ng thùc, n-í c sinh ho1t, c, c ngu°n thu nhËp, sọc khoÁ , gi, o dúc...).
- ❖ Nh÷ng khã kh' n vự kh¼c phóc cña ng-êi d©n.

3. VỒ c, c lụng ven s«ng vĩ ng d-í i Ờp Yali

Tõ Ờp Yali Ờn bi°n gi¶i ViỐt Nam - C' mpuchia kho¶ng c, ch theo Ờ-èng chim bay tr°n b¶n Ờã kho¶ng 50 Km, nh-ng tỉ nh theo bê s«ng Se San kho¶ng 70 Km. Khóc s«ng nự ch¶y theo h-íng S«ng B¼c - T°y Nam. Tõ Yali Ờn Bi°n gi¶i ViỐt Nam - C' mpuchia, bê ph¶ a S«ng Nam (phÇn h÷u ng1n) thùc Ờp a gi¶i cña huyỐn Ch-Pah vự huyỐn la Grai tnh Gia Lai. Vi ng nự t--ng Ời b»ng ph¼ng vự lự ranh gi¶i ph¶ a T°y B¼c cña cao nguy°n Ờt Ờã Plei Ku vự vi ng tròng Kon Tum. DiỐn tỉ ch Ờt b»ng ph¼ng vự tèt ò ph¶ a tr°n Ờ-í c qui ho1ch tr°ng c¶y c«ng nghiÔp nh- cao su, cụ ph°, ỜiĐu, h1t ti°u... vự cã rËt ý t Ờt Ờã nói Ờ lựm n--ng rËy. C, c lụng ven s«ng d-í i Ờp Yali c- tró tr°n phÇn Ờt nự. Bê ph¶ a T°y B¼c (phÇn t¶ ng1n) cña s«ng Se San lự phÇn kĐo dui vỒ ph¶ a nam cña d- y nói Ch- Mom Ray, thùc Ờp a gi¶i x. Mo R°y cña huyỐn Sa ThÇy, tnh Kon Tum. B°n nự kh«ng cã d©n sinh sèng, ch¶ cã ròng tù nhi°n vự n--ng rËy cña d©n tã b°n Gia Lai sang canh t, c. ò ph¶ a d-í i, gÇn bi°n gi¶i C' mpuchia, ch¶ cã Ờ°n bi°n phBng S° San vự Tr1m KiỐm l°m Se San tnh Kon Tum Ờ°ng tr°n Ờt x. Mo R°y. V× vËy c, c lụng ven s«ng Ờ nh c- b°n ph¶ a S«ng Nam cña s«ng Se San, tr°n Ờt Gia Lai, nh-ng lựm n--ng rËy chñ yĐu b°n bê T°y B¼c cña s«ng thùc Ờt Sa ThÇy, tnh Kon Tum. S«ng Se san lự n-i qua l1i hụng nguy cña hả.

C, c lụng d-í i Ờp, tiỐp cËn ví i s«ng S° San mự nh÷ng ho1t Ờng s¶n xuÊt vự Ời sèng cña hả ý t nhiĐu ch¶ u ¶nh h-èng cña con s«ng nự cã thỐ ph©n biỐt thựnh 2 nhãm ch¶ nh:

Nhãm 1, lự c, c lụng Ờ nh c- s, t ven s«ng nh- lụng Dip (x. la Mnong) huyỐn Ch-Pah, lụng Nó, lụng Dom (x. la Krai), lụng Bi (x. B12) huyỐn la Grai. Cuéc sèng cña

ng-êi d^{©n} ề c₃c lụng nựy t^o l^ou ®êi ®. g⁴n bã ví i d^βng s[«]ng S^a San. S[«]ng lụ n-ì cung c^{Ép} nguản n-í c^ìn uèng, t⁴m gi^{Æt} hụng nựy. Hà qu^ìng chụì, th[¶] l-í i, c^ou c₃, thu h₃i c₃c lo¹i rau d¹i, ®. i vụng tr^an s[«]ng. Hụng nựy, há d^ìng thuy^òn ®i qua s[«]ng, sang lụm n--ng r^{Éy} vự thu h₃i c₃c l^om s[¶]lⁿ ề r^ong b^an kia s[«]ng. H^{Çu} nh- ng-êi d^{©n} c₃c lụng nựy kh[«]ng m^{Éy} khi ®i ch^ì x[·] ho^{Æc} ch^ì huy^òn. Mét m^{Æt}, do há ề xa, ®-êng s₃ ®i l¹i kh^à kh^ìn, m^{Æt} kh₃c há kh[«]ng c^ã ph--ng ti^òn Hà trao ®æi hụng ho₃ th[«]ng qua c₃c qu₃n trong lụng, th-êng lụ c^ãa ng-êi Kinh ề th[¶] x[·] ho^{Æc} th[¶] tr^{Èn} v^o bu[«]n b₃n ề ®^oy t^o sau chi^òn tranh gi[¶]i ph^ãng (1975). Hụng b₃n c^ãa d^{©n} b[¶]lⁿ tr-í c^o ®^oy ch^ñ y^òu lụ l^om s[¶]lⁿ nh- g^ç, nh^ua d^{Çu} r₃i, nh^ua chai c^oc, song m^oy, qu[¶]l --i, m^ìng, n^{Èm}, s[¶]lⁿ ph^{Èm} t^o ®éng v^{Èt} r^ong m^u c₃c nguản nựy h^{Çu} nh- ®. b[¶] c¹n ki^òt, nựy nay ch^ñ y^òu lụ há b₃n n[«]ng s[¶]lⁿ nh- l^óa, s³4n/m^x ng[«], v^ong/m^l, ®Èu h¹t. Hụng mua c^ãa d^{©n} b[¶]lⁿ lụ nh-ng th^ø thi^òt y^òu ví i ®êi s^{èng} hụng nựy nh- mu^{èi}, d^{Çu} ho[¶]l, m^x ch^í nh, mú t[«]m, b₃nh k^lo, s₃ch v^è cho tr^ì em, qu^{Çn} o, pin ®lⁿ, chụì l-í i... K^ó t^o khi c^ã ®Èp thu^u ®i^òn Yali, n-í c^o s[«]ng S^a San thay ®æi c^ã ¶lⁿh h-êng nhi^ou tí i ®êi s^{èng} vự sinh ho¹t c^ãa ng-êi d^{©n} ề c₃c lụng nựy.

Nh^ãm 2, g^ãm nh-ng lụng ề ph^í a trong, c₃ch bê s[«]ng Se San 23 km nh-ng nhi^ou gia ®^{nh} d^{©n} b[¶]lⁿ l^ou nay v^{Èn} lụm n--ng r^{Éy} b^an kia s[«]ng vự c^ã nhi^ou ho¹t ®éng li^an quan ®^on s[«]ng S^a San nh- ®₃nh b³t c₃, thu h₃i rau d¹i, qua l¹i tr^an s[«]ng. Tuy kh[«]ng s^ì n-í c^o s[«]ng g^oy l^ò l^{òt} ¶lⁿh h-êng ®^on nh^u c^oa nh-ng s^u thay ®æi n-í c^o s[«]ng S^a San c^ong ¶lⁿh h-êng ®^on ho¹t ®éng s[¶]lⁿ xu^{Èt} vự ®êi s^{èng} c^ãa há. S^ã lụ c₃c lụng Doch 1, lụng Doch 2, x[·] la Mn[«]ng huy^òn Ch- Pah, lụng O^{ch}, lụng la Krai vự mét s^è lụng kh₃c xa ®Èp h-n, g^{Çn} v^ò ph^í a bi^an gi^í i th^uéc huy^òn la Grai, t^ình Gia Lai.

M^oc ®[¶] ch nghi^an c^ou v^ò nh-ng lụng d-í i ®Èp nh[»]m:

- ❖ S₃nh gi₃ nh-ng t₃c ®éng c^ãa ®Èp Yali ®êi ví i c₃c lụng ề ví ng h¹ l-u.
- ❖ X₃c ®[¶] nh c₃c lo¹i ®^òn bi^ì m^u ng-êi d^{©n} nh^{Èn} ®-í c^o do ¶lⁿh h-êng bêì thu^u ®i^òn Yali.
- ❖ H-í ng gi[¶]i quy^òt c^ãa céng ®^ãng vự nh-ng ®^ò ngh[¶] c^ãa ng-êi d^{©n}.

B₃o c₃o nựy tr^ãnh b^uy k^òt qu[¶]l nghi^an c^ou “T₃c ®éng c^ãa thu^u ®i^òn Yali tí i c₃c céng ®^ãng t₃i ®[¶] nh c- vự mét s^è lụng ven s[«]ng th^uéc hai t^ình Gia Lai vự Kon Tum”. B₃o c₃o bao g^ãm c₃c ph^{Çn} ch^í nh sau ®^oy:

- Ph^{Çn} m^è ®^{Çu}, gi^í i thi^ou mét s^è n^{Èt} t^æng quan v^ò c[«]ng tr^ãnh thu^u ®i^òn Yali, v^ò c₃c lụng t₃i ®[¶] nh c- l^βng há vự v^ò c₃c lụng d-í i ®Èp c^ã ch[¶] u ¶lⁿh h-êng c^ãa s^u thay ®æi ch^ò ®é thu^u v^ìn c^ãa s[«]ng Se San sau khi c^ã ®Èp Yali.
- Ph^{Çn} th^{êi} gian vự ph--ng ph₃p nghi^an c^ou
- Ph^{Çn} k^òt qu[¶]l nghi^an c^ou vự ph^{©n} t^ì ch
- Ph^{Çn} k^òt lu^{Èn} vự ®^ò ngh[¶]

II. Số a ióm, thời gian vư ph- ñng ph, p nghiªn cøu:

1. KÕ ho¹ch thực hiõn:

Thời gian	Số a ióm	Nội dung c«ng viõc
12/2000	Hộ Néi	Liªn hộ ví i IRN vư OA
1-9/1/01	Hộ Néi	ChuÈn bñ cøu hái, th¶o luÈn nhãm
10/1/01	S, ng: Hộ Néi i Pleiku - Kon Tum Buæi chiÒu	Háp ví i l. nh i SKHCNMT Kontum
11/1/01	S, ng: X. Ngác Bay, th«n M'ng La ChiÒu: X. Sa Bnh, th«n Kù Bưy	Háp ví i L. nh i x. , Pháng vÈn hé t, i i nh c- Háp ví i tr-èng th«n, Pháng vÈn hé
12/1/01	S, ng: X. Sa Bnh, th«n Bnh S-n ChiÒu: X. Kroong, th«n 4, th«n 3	Háp ví i tr-èng th«n, Pháng vÈn hé Háp ví i l. nh i x. , Pháng vÈn tr-èng th«n vư c, c hé
13/1/01	S, ng: X. Vinh Quang ChiÒu: Th«n Ph- ñng Quí	Háp ví i L. nh i x. , Pháng vÈn hé è th«n Konkgo Kl, h Pháng vÈn hé.
14/1/01	S, ng: SKHCNMT Kontum ChiÒu	Trao æi vò kÕt qu¶ nghiªn cøu c, c lưng t, i i nh c- è Kon Tum Sì tã Kon Tum Ôn tnh Gia Lai
15/1/01	S, ng: - Sè KHCNMT Gia Lai - UBND huyện Ch-Pah ChiÒu: - UBND huyện Iagrai	- Háp ví i l. nh i SKHCNMT Gia Lai - Háp ví i l. nh i UBND huyện Ch- Pah - Háp ví i UBND huyện
16-17/1/01	UBND x. Ia Mnong Th«n Dip	- Pháng vÈn hé
18/1/01	S, ng: Th' m lưng Nó, Iagrai ChiÒu: Th' m lưng Dom, lưng Õch	Pháng vÈn c, c hé è lưng d- í i i Òp
19/1/01	Thp x. Pleiku, SKHCNMT Gia Lai Tã Pleicu i Sμ N½ng	Trao æi kÕt qu¶ nghiªn cøu c, c lưng d- í i Òp.
20/1/01	Sμ N½ng	Vò Hộ Néi

2. Số a nhóm nghiên cứu

Phân lo¹i	Số a nhóm nghiên cứu	Đến tíc	Sè hé pháng vËn
Lụng T ₃ i ®p nhc-	Th«n Mang La, X· Ngác Bay	Bana	8
	Th«n KonKngo Kla, X· Ngác Bay	R- ngao	5
	Th«n Kroong Kl ₃ , Kroong Ktu, X· Kroong (th«n 3 & 4)	Bana, R- ngao	7
	Th«n Kµ BÇy, X· Sa B«nh	Bana	9
	Th«n B«nh S-n, X· Sa B«nh	Kinh	10
	Th«n Ph--ng Quí , X· Vinh Quang	Kinh	6
Lụng D-í i ®Ëp	Lụng Dip, X· Ya Mn«ng	Gia Rai	11
	Lụng Doch 1	Gia Rai	1
	Lụng Nó	Gia Rai	6
	Lụng Dom	Gia Rai	3

3. Ph--ng ph₃p nghiên cứu:

- Ph--ng ph₃p ®iÒu tra nhanh n«ng th«n (RRA): nhãm nghiên cứu t¹o ®iÒu kiÖn vµ khuyÖn kh³ ch sù tham gia cña ch³ nh quyÖn t³nh, huyÖn vµ lụng x· , ®Æc biÖt lµ cña céng ®áng ®p a ph--ng vµo nghiên cứu nµy. Nh- ®. tr«nh bµy ë trªn, c₃c ®iÓm nghiên cứu cũ 4 céng ®áng d«n tíc ®p nh c-, c₃c thµnh viªn trong nhãm nghiên cứu ®Òu lµ ng-èi Kinh, cũ thªm 3 ng-èi phiªn d³ ch tiÖng ®p a ph--ng. Ph--ng ph₃p nghiên cứu kh₃c còng ®-íc sø d«ng bao g¸m kh³lo s₃t hiÖn tr¹ng hÖ sinh th₃i n«ng nghiÖp cũ c₃c hé gia ®«nh vµ céng ®áng, ®₃nh gi₃ cũ sù tham gia cũ ng-èi d«n vÒ t₃c ®éng tí i m«i tr-êng vµ kÖ sinh nhai cũ hã. Bªn c¹nh ®ã, ph--ng ph₃p quan s₃t còng ®-íc sø d«ng.

- Số chuẩn b³ cho ®iät nghiên cứu nµy, nhãm nghiên cứu ®. thiÖt kÖ 2 b³ng hái (questionnaire), sau ®ã ®-íc M¹ng l-í i S«ng ngBi Quèc tÖ (IRN) th«ng qua. C₃c vËn ®Ò liªn quan tí i Thuû ®iÖn Yali vµ Thuû ®iÖn Se San III còng ®-íc xem xĐt, tham kh³lo tr-íc khi nhãm nghiên cứu dèi Hµ Néi ®i T©y Nguyªn.

- Nhãm nghiên cứu bao g¸m 4 ng-èi (trong ®ã cũ mét n÷ nghiên cứu thóc CRES, 1 chuyªn gia sinh th₃i cũ ViÖn Sinh th₃i vµ Tµi nguyªn Sinh vËt, 2 c₃n bé nghiên cứu CRES), cũ 3 ng-èi phiªn d³ ch tiÖng ®p a ph--ng vµ 1 c₃n bé cũ SKHCNMT cũ ng ®i nghiên cứu. Nhãm nghiên cứu 8 ng-èi chia thµnh 3 nhãm vµ thóc

hiện các cuộc phóng viên. Tết cả 66 hé. Các phóng viên. Năm nghiên cứu
luôn tới sự thoả mãn cho người lái, trình bá qua những thông tin quan trọng
hà cả thứ cung cấp. Trong sự miêu phóng viên, sự nam và sự nở. Sau
này quan trọng bởi vì người phóng viên cả các nhân viên và trình lái khác
ví dụ nam giới, họ
thành như chi tiết hơn các sự kiện. xảy ra tại lượng mạnh. Một trong 3 năm nghiên
cứu các phóng viên các trình lượng. Các phóng viên chung.

- Các năm phóng viên cũng gặp lại sự thoả mãn. Các phóng viên sau mỗi
ngày làm việc. Khi kết thúc chuyến thực địa, năm nghiên cứu tiếp tục các
luôn năm và kết quả nghiên cứu, viết báo cáo.

III. KÕt qu¶ nghia n cøu

3.1. Lụng t, i ð nh c-

3.1.1. VÒ viÖc ðn bi cho dñn t, i ð nh c-:

Theo trao ðæi ví i c, n bé x- vµ c, n bé c, c th«n vµ pháng vËn ng-èi dñn ã c, c lụng t, i ð nh c- th« c, c lo'i ðn bi cho nhñn dñn t, i ð nh c- gãm c, c lo'i sau ðy: ðn bi nhµ, tiÖn ðn bi cÿy trång, ao c, , tiÖn di chuyÖn nhµ vµ ðá ð'c, tiÖn hç trï s¶n xuÊt, tiÖn di chuyÖn mã m¶¶ vµ hç trï l--ng thùc cho c, c hé khi mí i ðn.

SÖn bi nhµ:

TËt c¶ c, c hé dñn cã nhµ n»m d-í i cao trãnh 515 m, b¶ ngËp khi hà chøa ðy n-íc ðu ð-íc ðn bi nhµ. Trong mçi lụng nhµ ð-íc thiÖt kÕ cì ng mét kiÖu vµ cã diÖn tÿ ch b»ng nhau.

C, c lụng ng-èi Kinh ðu lµm nhµ trÖt, t-êng g'ch, m, i ngãi, nõn l, ng xi m'ng. Mçi nhµ cã 3 gian, mét gian lã i ã mét phÿ a ðy hải cã diÖn tÿ ch kho¶ng 15 m², ð-íc ng' n thµnh buång ri'ng. Hai gian cßn l' i, mçi gian cã diÖn tÿ ch kho¶ng 12 m². Gian ã gi÷a lµm chç tiÖp kh, ch, gian cßn l' i ðt gi-êng n»m hoÆc chøa ðá ð'c. Phÿ a tr-íc hai gian nµy cã mét ban c«ng tiÖn s¶nh. Cõa chÿ nh vµo nhµ ð-íc mē ã gian gi÷a. (xem ¶nh b' n)

C, c lụng ng-èi dñn tãc cã c¶ kiÖu nhµ trÖt nh- nhµ ng-èi Kinh vµ kiÖu nhµ sµn. C¶ lụng Kµ Bµy, Kroong Ktu vµ Kroong Kl, cã kiÖu nhµ trÖt nh-ng ch¶ ng' n thµnh hai gian, cã mét gian lã i. C, c lụng M'ng La, Konkngo kl, l' i xÿy kiÖu nhµ sµn dñn tãc. TÇng trÖt ði b»ng c, c cét b' t«ng, cao kho¶ng 2,5 m, kh«ng bao t-êng xung quanh (xem ¶nh b' n). RËt Ý t nhµ cã tiÖn tù xÿy bao tÇng trÖt lµm thµnh diÖn tÿ ch sã dõng nh- phßng kh, ch, phßng ã cho bè mÑ giµ, ðó ðá ð'c, xe cé... Sã sè c, c hé dñn, tÇng trÖt ðu ðó trêng chøa mét Ý t cñi, th¶ l' n, gµ... CÇu thang l' n nhµ ðt ã chÿ nh gi÷a phÿ a tr-íc nhµ, n- i cã phçn tiÖn s¶nh nh« ra, réng kho¶ng 6 m², lµm n- i nghi, nãi chuyÖn vµ ðó giµy ðp tr-íc khi vµo nhµ. CÇu thang b»ng gç, kh«ng mËy ch¼c ch¼n. Nhµ cã mét buång réng, sµn ð-íc ghËp b»ng v, n gç. Phÿ a sau, c, c hé dñn tù dùng th' m ng«i nhµ sµn b»ng gç ðó lµm bõp vµ n- i sinh ho't gia ðnh. Sã lµ nõp nhµ cña bµ con chuyÖn tõ lụng cõ l' n. Mét sè hé do nhµ cõ r, ch n, t, kh«ng dùng l' i ð-íc th« un bõp ã tÇng trÖt hoÆc nËu ngay trong gian nhµ chÿ nh, rËt bËt tiÖn vµ mËt vÖ sinh.

S₃ nh gi₃ c₃na ng-êi d^{©n} ®. nhËn v₃ è trong nh÷ng ng^{«i} nh₃ ®Òn bi₃, hà c₃ nh÷ng ý ki^{©n} nh- sau:

- Nh₃ mí i x^{©y}, ®Ñp v₃ s¹ch s^í. T₃ ®áng b₃o d^{©n} t₃c kh^{«ng} th₃o l₃m ®-î c₃ nh÷ng ng^{«i} nh- th₃õ, hà r₃Êt vui m^{õng} khi c₃ ®i^{©n}. H₃ui l₃ng ví i nh₃ mí i.

(s₃ ý ki^{©n}/s₃ hé ®i^{©u} tra: 6/45, chi^{©m} 13,3%)

- Di^{©n} t₃ ch nh₃ è ch^ñ ®ñ sinh ho¹t, ng^ñ v₃ ngh^ñ ng-i ®èi ví i nh÷ng hé c₃ nhi^{©u} nhËt l₃m 4-5 ng-êi v₃ khi con c₃ßn b₃Ð. Nh÷ng hé c₃ nhi^{©u} ng-êi h-n v₃ nhi^{©u} ng-êi lí n, th^xnh₃ nh- th₃õ n₃y l₃m qu₃, b₃Ð, b₃Êt ti^{©n} cho sinh ho¹t.

(s₃ ý ki^{©n}/ s₃ hé ®i^{©u} tra: 28/45, chi^{©m} 62,2%)

- Ch₃Êt l-î ng nh₃ x₃Êu, nh₃ b₃ th₃Êm d₃ét, thi^{©u} m₃l, t-êng n₃øt, c₃õa v^anh, s₃un nh₃ g₃c b₃ co v₃ cong, b₃èi v^xc^{©y} d₃i ng l₃m c^{©y} non.

(s₃ ý ki^{©n}/s₃ hé ®i^{©u} tra: 31/45, chi^{©m} 68,8%)

- Nh₃ kh^{«ng} c₃õ b₃õp, b₃Êt ti^{©n} cho sinh ho¹t. Do v₃Ëy, ®»ng sau nh₃ mí i ng-êi d^{©n} th-êng l₃m nh₃ s₃un ®ó l₃m ph₃ng ng^ñ v₃ b₃õp (xem ¶nh b^an).

(s₃ ý ki^{©n}/ s₃ hé ®i^{©u} tra: 17/45, chi^{©m} 37,7 %)

- C₃Çu thang nh₃ s₃un y^{©u}, tr^í con, ng-êi g₃im ®i s^í b₃ ng[·]. Ng-êi d^{©n} t₃c Ý t ng-êi nh-ng th^í ch nh₃ tr^{ót} nh- ng-êi Kinh. Mét ph^õ n[÷] ®-î c₃ ph^{áng} v₃Ën n₃i r^{»ng}: "T₃«i ®-î c₃ ®Òn bi₃ nh₃ nh-ng t₃«i kh^{«ng} vui m^{õng} l₃m. T₃«i th^í ch nh₃ ®Êt gi^{èng} ng-êi Kinh h-n, b₃èi v^xc^{©y} c₃Çu thang c₃õ nh₃ s₃un d^õ l₃m ng-êi lí n v₃ tr^í con ng[·]. S₃ c₃õ tr-êng h₃i p mét ®õa b₃Ð g₃,i v₃ mét c^õ g₃im b₃ ng[·] c₃Çu thang, ®õa b₃Ð g₃,i ®. b₃ g[·] y ch^{©n}".

(s₃ ý ki^{©n}/s₃ hé ®i^{©u} tra: 11/45, chi^{©m} 24,4 %)

- Th^í ch nhËn ti^{©n}, t₃u thi^{ót} k^õ v₃ l₃m nh₃ theo ý ch^ñ nh₃, nh-ng kh^{«ng} ®-î c₃ ch₃Êp nhËn. Ch^ñ y^{©u} c₃,c hé l₃m ng-êi Kinh.

(s₃ ý ki^{©n}/s₃ phi^{©u} ®i^{©u} tra: 15/45, chi^{©m} 33,3 %),

(s₃ ng-êi d^{©n} t₃c/s₃ ng-êi Kinh: 6/9, chi^{©m} 31,6 %).

- Ch^ñ u thi^{ót}, bá th^am ti^{©n} v₃ xin ph₃Ðp thay ®æi thi^{ót} k^õ

(s₃ ý ki^{©n}/ s₃ phi^{©u} ®i^{©u} tra: 7/45, chi^{©m} 15,5 %).

(s₃ ng-êi d^{©n} t₃c/ s₃ ng-êi Kinh: 0/7, chi^{©m} 0 %).

- T₃u bá ti^{©n} l₃m nh₃ theo ý m^{ãnh}, xin tr[¶] ti^{©n} sau. C₃õ hai hé cho bi^{ót} hà h₃ui l₃ng ví i ch₃Êt l-î ng nh₃. B₃èi v^x hà ngh^ñ r^{»ng} ví^{©c} hà mua ®ã ìn cho c^{«ng} nh^{©n} thi c^{«ng} n^an c^{«ng} nh^{©n} l₃m c₃Ën th₃Ën h-n. «ng ph^ã ch^ñ th₃ ch^x. Kroong c₃õ g^{ãng} m[·] i c^{«ng} ®. xin ph₃Ðp ®-î c₃ t₃u x^{©y} ng^{«i} nh₃ cho m^{ãnh}, cu^{èi} c₃i ng Ban qu^{¶n} lý dù₃n ®. tr[¶]

cho «ng ta 19 triĐu, mÆc dĩ ng«i nhự cĩa «ng trĐ gi, 21,5 triĐu @ång (xem ¶nh b²n).

(sè ý kiĐn/ sè phiĐu @Đu tra: 2/45, chiĐm 4,4 %).

(sè ng-èi d©n t©c/ sè ng-èi Kinh: 0/2, chiĐm 0 %).

SĐn bĩ b»ng tiĐn:

TiĐn lự mét kho¶n Đn bĩ @-ĩc ng-èi d©n t, i @¶ nh c- quan t©m nhËt vự lự kho¶n kh«ng trùc quan nh«n thËy @-ĩc n²n g©y nhiĐu tĐ mĐ vự so s, nh thiĐt h-n mét c, ch kh«ng chỉ nh thøc. Kho¶n tiĐn Đn bĩ nự dĩ ng @Đ chuyĐn nhự, mả m¶, x©y nhự vĐ sinh vự giĐng, Đn bĩ hoa mự, ao c, vự mét kho¶n tiĐn kh, c gãi lự tiĐn khuyĐn n«ng. TiĐn Đn bĩ @-ĩc thanh to, n lựm nhiĐu l©n. Chỉ nh v× vËy, mự ng-èi d©n t©c thiĐu sè kh«ng thĐ hiĐu @-ĩc c, c kho¶n Đn bĩ mét c, ch rả rựng vự kh«ng biĐt lự m²nh @-ĩc nhËn tËt c¶ lự bao nhi²u n²a. SiĐu nự g©y n²n sù lËn lén vự nghi ngê. ThËm chỉ , ngay c¶ tr-èng th«n còng kh«ng thĐ gi¶i thĩ ch nài. Cã tin r»ng ng-èi d©n ã th«n Konkngo Kl, h @-ĩc @Đ nghĩ ký vựo danh s, ch nhËn tiĐn Đn bĩ, hã ph¶i ký vựo tr-ĩc khi nhËn nh-ng cho tĩ b©y giê hã vËn ch-a nhËn @-ĩc (xem ¶nh b²n). Cã tr-èng hĩ p cha mÑ @i lựm rËy, trĩ con ã nhự ký thay.

Chi tiĐt c, c kho¶n Đn bĩ nh- sau:

+ Kho¶n tiĐn dĩ chuyĐn nhự mự c, c hế t, i @¶ nh c- @-ĩc nhËn kh, c nhau rËt nhiĐu. Cã hế chỉ @-ĩc nhËn 200.000 @ång, nh-ng cã hế @-ĩc nhËn 800.000 @ång. Sù kh, c nhau nự lự do tuú thúec vựo khèi l-ĩng nhự vự @² @¹c ph¶i dĩ chuyĐn cĩa tĐng hế nhiĐu hay ý t. Hế nựo ph¶i chuyĐn nhiĐu @² @¹c th× @-ĩc nhËn nhiĐu tiĐn, hế nựo chuyĐn ý t @² @¹c h-n th× @-ĩc nhËn sè tiĐn dĩ chuyĐn ý t h-n. "sè nhự m²nh nghiĐo, kh«ng cã @² @¹c g× mËy n²n @-ĩc nhËn ý t tiĐn h-n nhự ng-èi ta n²n lĩi cụng nghiĐo h-n, kh«ng cã tiĐn th²m @Đ mua ruéng mí i" (lèi anh A Bøc, th«n Kon kngo Ktu).

+ TiĐn x©y nhự vĐ sinh vự giĐng n-ĩc. Chỉ cã 3 hế ng-èi Kinh ã lựng B²nh S-n, x. Sa B²nh @-ĩc nhËn mçi hế 900.000 @ång tiĐn x©y nhự vĐ sinh vự 2 hế ã lựng Ph-»ng Quĩ , x. Vinh Quang, mét hế nhËn @-ĩc 1 triĐu @ång vự mét hế nhËn @-ĩc 2.170.000 @ång. Hế ã lựng B²nh S-n cho biĐt tiĐn nhËn @-ĩc @ñ @Đ x©y nhự vĐ sinh, nh-ng kh«ng @ñ lựm giĐng. Theo c, c hế ã lựng Ph-»ng Quĩ th× kho¶n tiĐn Đn bĩ @² @ñ cho hã x©y c¶ nhự vĐ sinh vự giĐng. Nh-ng vËn @Đ lự ã chç sè tiĐn Đn bĩ cho c, c hế lĩi kh, c nhau. Chỉ cã 5 hế trong sè hế pháng vËn @-ĩc nhËn kho¶n Đn bĩ nự.

+ Tiền ðòn bì c₂c lo¹i c^oy trắng v_m ao c₂ b₁ ngËp

Bíng 1. NhËn tiøn ðòn bì c^oy trắng v_m ao c₂ b₁ ngËp

L _{ung}	D ^o n t ^e c	% hé nhËn tiøn/s ^e hé ði ^u tra	Y ^t tiøn nhËt/hé (°áng)	Nhi ^o u tiøn nhËt (°áng)
M ⁱ ng la	Bana	25 (2/8)	4.250.000	14.000.000
K _m B _u y	Bana	0 (0/9)	0	0
B _x nh S ₋ n	Kinh	100 (10/10)	1.200.000	120.000.000
Kroong Kl ₂ /Ktu	Bana, R ₋ Ngao	43 (3/7)	600.000	11.700.000
Kon Kng _o Kl ₂	R ₋ ngao	0 (0/5)	0	0
Ph ₋ ng Qu ⁱ	Kinh, Ba na	83 (5/6)	172.000	10.500.000

Kho^olin tiøn n_uy ð-ⁱc ðòn bì chⁿ y^ou cho c₂c hé d^on ch^u thi^ot h¹i v_o c^oy ⁱn qu^ol l^ou nⁱm, c_m ph^a, mⁱ a, ao c₂. T^et c^o hé (100%) ng-^ei Kinh ð th^on B_xnh S₋n v_m th^on Ph₋ng Quⁱ ð^ou ð-ⁱc nhËn kho^olin ðòn bì n_uy. Tiøn ðòn bì cho ao c₂ l_m lí n nhËt (c^a hé ð^on 40 tri^ou áng), sau ð^a l_m tiøn ðòn bì cho c^oy mⁱ a, c^oy ⁱn qu^ol. S^e hé d^on t^ec ð-ⁱc nhËn lo¹i ðòn bì n_uy r^et ý t, n^ou c^a th^o kho^olin tiøn c^ong nh^a (xem bíng 1). æng tr-^eng th^on K_m B_uy c^on cho bi^ot, t^o nⁱm 1996, BQL dù _n Yali th^ong b_o l_m kh^ong ð-ⁱc trắng c^oy l^ou nⁱm tr^an ð^et sⁱ b₁ ngËp ð l^ong h^a, ch^o trắng c₂c c^oy ng^on ng^uy th^oi. Nh-^ong mét s^e hé ng-^ei Kinh h^a ð. trắng mⁱ a v_m ti^op t^oc duy tr^x v_m trắng mⁱ i n^an h^a v^en ð-ⁱc ðòn bì. H^a c^on c^olⁱ t¹o ru^ong l^oa n-ⁱc th^unh di^on t^h ch^o ao c₂ ð^o k^a khai, ð-ⁱc ðòn bì. C^on ng-^ei d^on t^ec th^et th^u, nh^u n-ⁱc bí^o kh^ong trắng l_m kh^ong, n^an ð-ⁱc ý t tiøn ðòn bì. S^a s^e hé d^on t^ec l_m kh^ong c^a ðòn bì c^oy c^ei. Mét s^e gia ð^onh cho ng-^ei Kinh th^a ð^et trắng c^oy, khi ðòn bì th^x ng-^ei Kinh (chⁿ c^oy) ð-ⁱc nhËn tiøn nh-^ong ng-^ei chⁿ ð^et ch^ong ð-ⁱc nhËn.

æng Ph^a chⁿ th^o ch^x Kroong cho bi^ot:

“Trung b_xnh th^x c^o m^oi hé ng-^ei d^on t^ec Ba Na v_m R₋ Ngao ð x^o Kroong nhËn ð-ⁱc 60.000 - 70.000 áng tiøn ðòn bì c₂c lo¹i c^oy trắng v_m ao c₂, trong khi ð^a m^oi hé ng-^ei Kinh, x^o Sa B_xnh nhËn ð-ⁱc g^on 20 tri^ou. N^a tu^o c₂c «ng ðòn bì “«ng ti^an con”. Nh^ong ng-^ei m^u bi^ot l_m h^ui l^ong c₂n bé ðòn bì sⁱ nhËn ð-ⁱc nhi^ou tiøn h⁻n”.

M^ai ng-^ei d^on ð^ou cho l_m vi^oc t^h nh to_n thi^ot h¹i c₂c lo¹i c^oy trắng v_m c₂c lo¹i ðòn bì m_u h^a nhËn ð-ⁱc l_m ch⁻a tá t-^eng v_m c^ong b^ong.

+ *Tiøn di chuy^on m^a m^ol*. Trong s^e 45 hé ði^u tra, c^a 11 hé ð. nhËn ð-ⁱc tiøn di chuy^on m^a m^ol, chi^om 24,4%. Th^on Mⁱng La, kh^ong c^a hé n_uo di chuy^on v^x kh^ong b₁ ngËp. Th^on B_xnh S₋n, mét s^e hé ch⁻a c^a ð^et l_m ngh^la ð^h a n^an ch⁻a di chuy^on m^a m^ol. S^e tiøn d chuy^on m^a m^ol c^ong kh₂c nhau. L_{ung} Kroong Kl₂, Kroong Ktu, m^oi ng^oi mé di chuy^on ð-ⁱc nhËn 300.000 áng, nh-^ong ð l_mng B_xnh S₋n v_m Kon kng_o

Kl₃, ch₃ ®-îc nhËn cã 200.000/ mé. Tuy nhiªn, ng-êi d©n kh«ng hiÓu v× sao kho¶n tiÒn ®Òn bÞ di chuyÓn mæ m¶¶ ë c₃c lũng l'ì kh₃c nhau.

+ *TiÒn hç trÞ s¶¶n xuÊt* sau khi di chuyÓn. Kho¶n nÿy ®-îc gãi lÿ tiÒn khuyÓn n«ng. Theo c₃c «ng tr-êng th«n M'ing la, B×nh S-n, Kÿ Bÿy th× Ban ®Òn bÞ tÝnh cho biÓt b×nh qu©n mçi hé sau khi di chuyÓn ®Òn n-i ë míi ®-îc hç trÞ 3 triÓu ®ång. Trong ®ã bao g¸m tiÒn c©y giềng, ph©n bãn vµ 1 triÓu ®ång b»ng tiÒn mÆt ®Ó ch'ín nưki. Nh-ng trong tæng sè 45 hé ®iÓu tra ë c₃c lũng ch₃ míi cã 11 hé nhËn ®-îc 1 triÓu ®ång tiÒn hç trÞ ch'ín nưki (24,4%), trong ®ã lũng Kÿ Bÿy cã 3/9 hé, lũng B×nh S-n - 5/10 hé vµ Kroong Kl₃ cã 4/7 hé ®-îc nhËn. C₃c lũng kh₃c nh- M'ing La, Ph--ng Quĩ , Konkngo Kl₃ ch-a cã hé nÿo trong sè c₃c hé ®iÓu tra ®-îc nhËn.

Ch₃ cã 8/45 hé ®iÓu tra ®-îc nhËn c©y giềng (nh· n, bêi lèi, xom) vµ ph©n bãn (®1m, l©n, kali), trong ®ã B×nh S-n 5 hé, Kroong Kl₃ 2 hé vµ Kÿ Bÿy 1 hé. ChÊt l-îng cña c₃c lo'ì h'ít giềng lÿ rÊt kÐm vµ do nhiÓu ng-êi d©n vËn cßn ph¶¶i lo l¸ng tng b÷a 'ín, bªn c'nh ®ã há kh«ng cã kh¶¶ n'ing ®Çu t- vµ ch'ím s¸c khu v-ên cña m¸nh. H-n n÷a, ng-êi d©n tc l'ì kh«ng am hiÓu viÓc lÿm v-ên vµ tr¸ng c©y 'ín qu¶, nªn há ch₃ cã thÓ tr¸ng nh-ng lo'ì c©y mÿ há nhËn ®-îc vµ hÇu ht c©y lÿ kh«ng thÓ sèng ®-îc. Cã mét sè hé b₃n ph©n ho₃ h¸c cho c₃c của hÿng ng-êi Kinh hoÆc ®¸i Lÿy g'õo. Cã nh-ng hé l'ì ði ng mét triÓu ®ång tiÒn khuyÓn n«ng ®Ó mua g'õo hoÆc c₃c ®¸ ði ng kh₃c nh- ®µi, gi-êng.

Ng-êi d©n kh«ng biÓt r¸ há s'í ®-îc nhËn bao nhiªu c©y, bao nhiªu ph©n bãn c₃c lo'ì, trÞ gi₃ bao nhiªu tiÒn vµ cßn ®-îc nhËn bao nhiªu n÷a. Cã hé va nhËn tiÒn, va nhËn c©y. Cã hé l'ì ch₃ ®-îc nhËn c©y kh«ng cã tiÒn hoÆc cã tiÒn kh«ng cã c©y vµ ph©n bãn. Ng-êi d©n, nhÊt lÿ bÿ con d©n tc ®iÓu kh«ng biÓt lÿ m¸nh s'í ®-îc nhËn nh-ng lo'ì g₃ sè l-îng, chÊt l-îng ra sao vµ trÞ gi₃ cña chóng lÿ bao nhiªu. NhiÓu hé ®. nhËn c©y giềng phÿn nÿm v chÊt l-îng c©y kh«ng tt. Cho ®Òn nay ch--ng tr¸nh ®Òn bÞ ®. gÇn nh- kt thc nh-ng ng-êi d©n vËn kh«ng biÓt lÿ m¸nh s'í ®-îc nhËn lo'ì ®Òn bÞ nÿo kh₃c hay kh«ng.

Hç trÞ l--ng thùc:

ViÓc hç trÞ l--ng thùc cho d©n v'ing l¸ng há cã hai lo'ì. Nh-ng hé b₃ ngËp nhÿ ph¶¶i ði ðòi gãi lÿ d©n t₃i ® nh c- (TSC). C₃c hé nÿy, theo chỉ ®é chung ®-îc trÞ cËp 6 th₃ng l--ng thùc, ® nh mc 20 kg th¸c/ng-êi/ th₃ng. Trªn thùc t, bÿ con ng-êi d©n tc ë c₃c lũng TSC kh«ng biÓt ch'í nh x₃c vµ r¸ rÿng sè l-îng g'õo mÿ há s'í ®-îc nhËn, "ph₃t cho bao nhiªu th× nhËn bÿy nhiªu th«l", lèi cña mét ng-êi d©n.

Nh-ng hé kh«ng ngËp nhÿ, ch₃ ngËp ®Êt s¶¶n xuÊt ®-îc trÞ cËp l--ng thùc t'í nh tr¸n ðin t'í ch ®Êt s¶¶n xuÊt cña tng hé b₃ ngËp trong l¸ng há theo kh¶¶ n'ing sinh l'ì cña tng h'ng ®Êt sau khi ®. khÊu tr c₃c kho¶n chi ph'í ®Çu t- h'p lý vµ tuú thc vµo c₃c lo'ì c©y tr¸ng tr¸n ðin t'í ch ®Êt ®ã ®. ®-îc ®Òn bÞ. Ví ðo, 1 ha ®Êt la n-íc cã thÓ thu ®-îc 10 tËn, chi ph'í ®Çu t- cho 1 ha quy ®¸i ra th¸c lÿ 7 tËn, do vÿy há s'í nhËn ®-îc ®Òn bÞ 3 tËn. C«ng viÓc nÿy rÊt phc t'p vµ cÇn cã ®iÓu tra kh₃ch quan,

tỷ nh to₂n chi tiőt rậ rưng, c«ng b»ng n^an ch-a lụm ngay ®-i c. Chỷ nh v×vËy, viÖc ®òn bi cho c₂c hé ã diÖn nự vËn ch-a thùc hiÖn. Nh÷ng hé mËt nhiÖu ®Ët s¶n xuËt nh-ng kh«ng dãi nhµ, kh«ng ®-i c hç trÞ l--ng thùc, nh-ng ch-a ®-i c tr¶ ®Ët s¶n xuËt cho r»ng hä bÞ thiÖt thBi so ví i nh÷ng hé dãi nhµ, ®-i c nhËn l--ng thùc nh-ng mËt Ý t ®Ët s¶n xuËt, vËn tiÖp tc s¶n xuËt ®-i c tr^an ®Ët c. L. nh ®¹o x. Ngác Bay nãi ®. ph¶n ¶nh ®iÖu nự ví i cËp tr^an, ®ang chø gi¶i quyÖt.

SÒn bi ®Ët s¶n xuËt bÞ ngËp

VÒ ®Ët s¶n xuËt bÞ ngËp, chñ tr--ng cña BQL dù₂n lụ khai hoang, c¶i t¹o, xy ùng ®ång ruéng tr^an diÖn tỷ ch ®Ët b₂n ngËp ®Ó cËp cho c₂c hé dn t₂i ®Þ nh c- tiÖp tc s¶n xuËt chø kh«ng tr¶ tiÖn trùc tiÖp cho ng-êi bÞ mËt ®Ët. Mét sè c₂c hé dn cho biÖt tr-í c khi di chuyÖn ®-i c th«ng b₂o lụ ®Ön n-i ã mí i s¶ ®-i c cËp mçi hé 2 ha ®Ët s¶n xuËt. Nh-ng cho ®Ön nay, ch-a cã hé nự trong sè c₂c hé ®-i c pháng vËn nhËn ®-i c ®Ët ®Ó s¶n xuËt. Mét ng-êi dn ®-i c hái tr¶ lèi:

"Chóng tæi rËt thỷ ch ng«i nhµ mí i, mÆc di nã nhá. Nh-ng l'i ®ãi v× kh«ng cã ®Ët canh t₂c ®Ó nu«i sèng gia ®nh. Nhµ n-í c ®. ha cËp ®Ët nh-ng ®i m. i mụ vËn ch-a ®-i c. Ng-êi dn kh«ng thÓ sèng nõu kh«ng cã ®Ët".

¶ng Phã chñ th ch x. Kroong nãi r»ng: *"Nhà chung, ng«i nhµ mí i ®ãi ví i ng-êi dn tc lụ rËt tèt, hä ch-a bao giê gi₂m m- t¶i ng«i nhµ nh- vËy. Tuy nhi^an, ng-êi dn l'i ®ãi v× kh«ng cã ®Ët. Sèi ví i ng-êi dn tc th× viÖc lụm c«ng ìn l--ng lụ ht sc mí i l'. By giê, hä ph¶i lụm thu^a cho ng-êi Kinh ví i c«ng lao ®éng lụ 15.000 ®ång/ngụ. Mụ ng-êi Kinh th× kh«ng thÓ cã viÖc ®Ó thu^a hä hụng ngụ ®-i c. Hä lụm sao mụ cã thÓ sèng nự thiÖu ®Ët ®-i c".*

L. nh ®¹o ®Þ a ph--ng ã c₂c lụng vµ x. t₂i ®Þ nh c- ®Òu b₂o c₂o lụ kh«ng cBn ®Ët canh t₂c cho ng-êi dn n÷a. HÇu ht ®Ët cBn l'i by giê µ ®Ët trèng chñ yu lụ cá tranh, kh«ng thÓ canh t₂c, thËm chỷ trng s¶n cng kh«ng l^an. PhÇn ®Ët b₂n ngËp kh«ng thÓ chuyÖn sang ®Ët trng la n-í c ®-i c. Mét sè hé nãi r»ng s¶ b₂n nhµ vµ mua ng«i nhµ kh₂c rÿ h-n. TiÖn ch^anh lch ®ã ã ãng ®Ó mua ®Ët canh t₂c vµ l--ng thùc. Khi ®-i c hái hä cã k ho¹ch chuyÖn ®i ®u, th× mi ng-êi tr¶ lèi lụ "chóng tæi cng ch-a biÖt n÷a".

Sy lụ vËn ®Ò ht sc bc xc cña nhn dn ã c₂c lụng t₂i ®Þ nh c-. HiÖn t¹i, ®Ó cã ®Ët s¶n xuËt, c₂c hé n«ng dn ph¶i tù gi¶i quyÖt b»ng bËt c c₂ch nự cã thÓ ®-i c, nh-:

+ *Mua ®Ët ®Ó s¶n xuËt. Sy lụ tr-èng hì p cña c₂c hé cã tiÖn ®Òn bi c₂c lo¹i cy trng. Gi₂ thu^a 1 ha ®Ët ®i lụ 1 triÖu ®ång/n¹m, nh- bµ NguyÖn ThÞ Tm ã th«n Bnh S-n ph¶i bá ra 17,5 triÖu ®ång ®Ó mua 5 sµ² ®Ët trng la n-í c. ¶ng NguyÖn V¹n Kú ã Bnh S-n cũng chi ra 2 triÖu ®ång ®Ó mua 5 sµ² ®Ët trng s¶n. Thị nh-ng rËt Ý t hé cã kh¶ nng mua ®Ët s¶n xuËt nh- th nự, chñ cã 4/ 45 hé ®iÖu tra mua ®Ët.*

² 1 sµ² = 1.000 m²

+ *T¹m thu^a Ớ s¹n xu^{Êt} l-^{ng} th^{uc}*. S^oy l^um tr-^{êng} hⁱp kh^{ng} Ớn ti⁰ⁿ Ớ mua Ớt ho^{Ac} chⁿ Ớt kh^{ng} mu^{en} bⁿ. S^{Êt} tr^{ang} s¹n tr^{an} Ớai vⁱ i gi^o thu^a 1 s^uo l^um 70.000 Ớn 100.000 Ớng/ nⁱm. Kh^a khⁱn c^{na} nh^{ng} ng-^{ei} thu^a Ớt l^um kh^{ng} bi^{0t} Ớ-ⁱc ch^{Êt} l-ⁱng Ớt n^{an} thu^a ph¹i Ớt x^{Êu}, tr^{ang} s¹n kh^{ng} t^{et}, Ớt thu^a ề xa n-ⁱ ề, chⁱm s^{ac}, b¹o v^o kh^a khⁱn. M^{At} kh^oc, n¹y sinh t^om l^y kh^{ng} Ớn Ớ nh^o Ớu t- chⁱm b^{an}, sⁱ chⁿ Ớt kh^{ng} cho thu^a ti^{0p} c^oc mⁱa sau. V^x v^{Êy} n^{an} nⁱng su^{Êt} c^oy tr^{ang} th^{Êp}.

+ *C^è g¹ng Ới t^xm Ớt r^{ong} Ớo ph^ot th^am c^oc r^{Êy} mⁱi*. S^oy l^um tr-^{êng} hⁱp c^{na} Ớa s^è b^um con d^on t^{ec} Ỗ t ng-^{ei}. Do kh^{ng} c^a ti⁰ⁿ mua v^u thu^a Ớt tr^{ang} tr^{at} c^a s¹n, ph^on do th^{ai} quen ph^ot n-^{ng} l^um r^{Êy}, n^{an} h^a c^o Ới t^xm Ớt r^{ong} đⁱ l^um c^oc m¹nh r^{Êt} nh^a, c^a khi xa nh^u h^{ung} ng^uy Ớ-^{êng} Ới b^é h^a v^{Ên} Ới. C¹ nh^u k^{Đo} l^{an} r^{ong} l^um r^{Êy} su^{et} c¹ tu^on, th^o b¹y v^o l^{ung} Ới nh^u th^ê, chⁱĐu chⁿ nh^{Êt} lⁱ quay l^{an} r^{Êy}. S⁻ⁱc bi^{0t} ng-^{ei} d^on t^{ec} cho ng-^{ei} Kinh thu^a Ớt v^u h^a s¹n s^{ung} ph^ot r^{ong} l^um r^{Êy} n^{Đu} ng-^{ei} Kinh thu^a. S^oy l^um m^{et} ư p l^{uc} n^{ng} a l^{an} vi^{0c} b¹o v^o r^{ong} v^u t^oi sinh r^{ong}, v^{en} Ớ. g^{Êp} r^{Êt} nhⁱĐu kh^a khⁱn.

+ *L^um m-ⁱn*. NhⁱĐu h^é ề th^on K^u B^uy, th^on Konkngo Kl^o, kh^{ng} c^a c^och n^uo ki^{0m} Ớ-ⁱc Ớt Ớ s¹n xu^{Êt} Ớm^h Ới l^um thu^a, th-^{êng} l^um cho ng-^{ei} Kinh c^oc c^{ng} vi^{0c} Ớ-n gi¹n nh- ch^{Êt} m^y a, l^um cá c^u ph^a, cao su, cu^{ec} v-^{ên}, n^o v^{Đt} gi^{0ng} m^oi ng^uy ng-^{ei} lí n Ớ-ⁱc tr¹ 10.000 - 15.000 Ớng, tr¹ em 7.000 - 10.000 Ớng. V^uo th^{êi} Ới^{0m} hi⁰ⁿ t¹i, c^a h^é k^{Đo} c¹ nh^u Ới l^um thu^a. Nh-^{ng} c^{ng} vi^{0c} c^a t¹ nh^m i^a v^o v^u kh^{ng} ph¹i ai c^{ong} c^a vi^{0c}. ề Konkngo Klah, nhⁱĐu ph^o n^{ng} l^um ngh^Đ Ớng n^ot. M^{et} ph^o n^{ng} n^{ai} r^{ng}:

"H^{ung} ng^uy, t^{ai} th-^{êng} ra b- i r^oc, kh^{ng} xa Ớy l¹m Ớo thu l-ⁱm nh^ua v^u qu^on ư o c^o. T^{ai} th-^{êng} bⁿ nh^ua cho nh^{ng} ng-^{ei} thu mua ề th^o x^o, c^{Đn} qu^on ư o th^x mang v^o nh^u cho gia Ớnh đⁱng. Tr^{ung} b^xnh thu Ớ-ⁱc 5.000 Ớng/ng^uy, Ớn Ớo mua g^o v^u mu^{èi} cho con. C^{Đn} th^o t th^x ch^o u, Ớ. l^o l¹m r^{ai} nh^u t^{ai} ch-^a Ớéng tⁱ i mi^{0ng} th^o t".

S^unh gi^o c^{na} ng-^{ei} d^on ề l^{ung} T^oc v^o vi^{0c} ỚĐn bi

+ *V^o nh^u*: S^a s^è c^oc h^é ng-^{ei} Bana, R^{ng} ngao ỚĐu cho r^{ng} nh^u mⁱi x^oy cao r^o, s¹ch sⁱ, t-^{êng} v^u c^{et} ki^{an} c^è. C^oc nh^u Ớ-ⁱc quy ho¹ch Ớ^{Đp}, c^a Ới⁰ⁿ s^ung. M^{et} s^è ng-^{ei} n^{ai} r^{ng}, n^{Đu} kh^{ng} c^a ỚĐn bi c^{na} nh^u n-ⁱc th^x ng-^{ei} d^on t^{ec} kh^{ng} bi^{0t} ỚĐn bao gi^ê mⁱi Ớ-ⁱc ề nh^u x^oy. Nh-^{ng} h^a c^{ong} kh^{ng} h^ui l^{Đng} v^o nh^{ng} nh-ⁱc Ới^{0m} c^{na} nh^u mⁱi nh- nh^u kh^{ng} c^a b^{Đp} r^{Êt} kh^a khⁱn cho nh^{ng} h^é ngh^o kh^{ng} c^a ti⁰ⁿ l^um th^am b^{Đp}; c^{Đu} thang y^{Đu} sⁱ tr¹ em, ng-^{ei} gi^u l^{an} xu^{eng} b^Đ ng^o; nh^u b^Đ đ^{et}, n^ot t-^{êng}; nh^u ch^{Êt}, ch^Đ Ớo l^um ch^o ngⁿ; s^{un} gh^{Đp} v^un cong v^{an}h, b^Đ m^{at}, kh^{ng} ch¹ ch¹n.

S^a s^è c^oc h^é ng-^{ei} Kinh ề B^xnh Sⁿ, Kroong v^u Ph-^{ng} Qu¹ ỚĐu ph^un n^un v^o ch^{Êt} l-ⁱng nh^u x^{Êu} v^u ki^{Đu} đ^ung, thi^{Đt} k^Đ kh^{ng} ti⁰ⁿ cho sinh ho¹t, kh^{ng} c^a b^{Đp} v^u chu^{ang} trⁱ chⁱn nu^{ai}. Theo h^a n^{Đu} Ớ-ⁱc nh^{Ên} ti⁰ⁿ v^u nh^{ng} nh^u c^a Ới^{Đu} ki^{Đn} th^am ti⁰ⁿ v^uo x^oy theo ý th¹ ch th^x t^{et} h-ⁿ. C^oi kh^a l^um h^a mu^{en} thay Ớ^{ai} thi^{Đt} k^Đ c^{ong} kh^{ng}

®-îc phđp. Ng-êi d©n cho r»ng nõu hä ®-îc tham gia ý kiÕn vµo viÖc x©y dùng nhµ ã cho mnh th×tèt v×c ìn nhµ ®èi ví i cuéc sèng gia ®nh hä lµ rÊt quan trng.

+ *VÒ tiÕn ®Òn bi c₃c lo¹i*. V× tiÕn ®Òn bi nhiÖu lo¹i gãm tiÕn hoa mµu c₃c lo¹i, tiÕn di chuyÕn nhµ vµ ®á ®¹c, tiÕn di chuyÕn mả m¶, tiÕn hç trê khuyÕn n«ng vµ thêi gian thùc hiÕn lµm nhiÖu ®ít n^an ng-êi d©n, nhÊt lµ ng-êi d©n téc kh«ng nãm ®-îc mét c₃ch râ rùng hä ®-îc nhËn nh÷ng lo¹i tiÕn g_x ®. nhËn bao nhiªu, cßn bao nhiªu. SiÖu nµy g©y n^an nghi ngê vµ nhÇm lËn cho ng-êi d©n. Ngay c¶ tr-èng th«n còng kh«ng gi¶i thý ch ®-îc cho ng-êi d©n hiÖu. T¹i th«n Konkngo Kl₃, x. Ngác Bay, c₃c hé d©n nhËn ®-îc mét b¶n danh s₃ch nhËn tiÕn ®Ó c₃c hé ký vµo nh-ng ch-a ph₃t tiÕn, d©n nghe nãi cø kÿ ®i rã nhËn tiÕn sau. ThËm chÝ , bè mÑ ®i lµm rËy v½ng nhµ th× con nhá ký thay. TiÕn ®Òn bi hoa mµu hiÕn nay kh«ng thÓ x₃c minh l¹i ®-îc v× n-íc ®. ngËp hõt, d©n cho lµ viÖc ®nh gi₃ vµ m¸c chi tr¶ kh«ng chÝ nh x₃c, kh«ng c«ng khai, kh«ng c«ng b»ng.

+ *VÒ ph©n bãn vµ c©y gièng*: Ch-a c«ng khai ® nh m¸c ph₃t cho c₃c hé, gi₃ tr¶ vµ chÊt l-îng còng nh- sè l-îng c©y c₃c lo¹i vµ ph©n bãn cho t¸ng hé.

+ *SÒ ®Êt s¶n xuÊt*. Tr-íc c©y, ng-êi d©n ®-îc th«ng b₃o lµ khi vÒ lụng mí i, mçi hé sĩ ®-îc cËp 2 ha ®Êt s¶n xuÊt. Nh-ng hiÕn nay tÊt c₃c hé ®Òu ch-a cã ®Êt s¶n xuÊt. S©y lµ ®iÖu lo l½ng nhÊt cña ng-êi đn t₃i ® nh c-. Trªn thùc t¸, t¹i ® a ®iÖm lụng mí i, l- nh ®¹o x- vµ tr-èng th«n cho biÕt lµ kh«ng cßn quã ®Êt ®Ó cã thÓ cËp cho d©n. PhÇn lí n ®Êt cßn l¹i ®Òu lµ ®Êt cá tranh, c»n c¸i, kh«ng thÓ canh t₃c ®-îc, trng s½n còng kh«ng thÓ l^an ®-îc. C«ng viÖc khai hoang, x©y dùng ®áng ruéng, c¶i t¹o ví ng ®Êt b₃n ngËp theo chñ tr--ng cña dù ãn ch-a ®-îc tiÕn hµnh. Trong lóc, ng-êi d©n kh«ng cã ®Êt, kh«ng s¶n xuÊt ®-îc l--ng thùc nu«i sèng gia ®nh tr-íc m½t vµ l©u dui. V× th¸, cã mét sè hé ®. toan tÿ nh ®Òn chuyÕn ®i tãm mét n-i ã mí i. "*Cã nhµ mí i, cã tr-èng hác, cã ®iÖn, cã g_x ®i n÷a nh-ng kh«ng cã ®Êt s¶n xuÊt th× bµ con còng kh«ng thÓ sèng ®-îc, cßn khæ m. i th«i*". ¤ng th«n phã th«n Konkngo Kl₃ nãi nh- vËy.

3.1.2. VÒ cuéc sèng cña ng-êi d©n ã lụng mí i

S₃nh gi₃ cña ng-êi d©n vÒ cuéc sèng cña hä ã lụng mí i ®-îc tËp trung vµo c₃c mÆt sau c©y: c₃c nguån thu nhËp ®Ó ®¶m b¶o ®èi sèng hiÕn t¹i, nhµ ã vµ ®iÖu kiÕn sinh ho¹t, kh¶ n¸ng tiÕp cËn c₃c đp ch vô y t¸, gi₃o d¸c, ®èi sèng v¸n ho₃ vµ sinh ho¹t tÿ n ng-ì ng.

VÒ ®¶m b¶o l--ng thùc. T¸ khi vÒ lụng mí i, nguån thu chÝ nh cña c₃c hé d©n lµ l--ng thùc nh- g¹o, ng«, s½n b¶ mÊt ®i nghiªm trng do kh«ng cã ®Êt s¶n xuÊt. Khi ®-îc hái vÒ l--ng thùc trong n¸m qua, trong sè 42 hé cã tr¶ lèi th× chÝ cã 4 hé kh«ng thiÖu l--ng thùc, chiÖm 9,5% sè hé ®iÖu tra. C₃c hé cßn l¹i ®Òu thiÖu ìn nh- sè liÖu ghi trong b¶ng 2 sau:

lụ thêi gian nũa sau mi a kh« (th_{ng} 2-4). Vmø thêi
 ®Õn 6 trong sè 9 giÕng quan s_t ®. gÇn hõt n-íc,
 n-íc ®óc ®á, trong ®ã cã 2 giÕng lụ kh«ng cßn
 n-íc. æng tr-êng th«n M'ng La cho biÕt, do ði ng
 chung, n^an phñi dËy sí m ®i lËy n-íc, ®i lóc 3 - 4
 giê s_{ng} th« lËy ®-íc n-íc s'ch, ®i muén th« lËy
 n-íc ®óc. ði ng chung giÕng, kh«ng chñ bñ thiÕu
 n-íc mụ cßn mËt vÕ sinh do trÍ em tãm rũa quanh
 giÕng, n-íc bËn, n-íc giËt xµ phßng, r_c r-êi r-i
 vµo giÕng. Mét sè giÕng x©y tuy mí i sò dông nh-ng ®.
 bñt ®Çu h- háng nh- nõt, sòp
 nõn (xem ñnh b^an).

Mét sè giät n-íc tù nhi^an ò c_c lụng bñ ngËp, bụ con d©n bñn bñ mËt nguån n-íc
 sinh ho^t. HiÕn tr'ng thiÕu n-íc cho thËy, nõu trång c©y trong v-ên còng kh«ng thõ
 cã n-íc ®Ò t-íi vµo mi a kh«. L. nh ®'o c_c x- vµ c_c th«n bñn ®oµn ®Õn nghi^an cøu
 ®Õu cho r«ng viÕc cung cËp n-íc sinh ho^t, n-íc 'n, n-íc tãm, t-íi c©y, cho gia sóc,
 gia cÇm uèng còng lụ vËn ®Ò bõc xóc ò c_c lụng t_i ®ñ nh c-. Giñi ph_p bụ con ®Ò
 nghñ lụ x©y th^am giÕng, ®µo giÕng phñi ®ñ é s©u ®Ò cã n-íc ngÇm tèt, x©y èng cËn
 thËn. KÌm theo ®ã lụ lụm th^am nhµ tãm ®ñm bño vÕ sinh chung. NhiÕu ng-êi cßn ®Ò
 cËp ®Õn viÕc khño s_t vµ x©y hõ thèng n-íc tù chñy ò nh-ng n-i cã má n-íc tù
 nhi^an. Theo «ng phã chñ th ch x- Kroong, th« cÇn cã sù ®iÕu tra ®_{nh} gi_s l'i nhu cÇu
 cña ng-êi d©n, cã ý kiõn cña bụ con vÒ tËt cñ c_c mËt, ®Ò gióp hæ æn ®ñ nh cuéc sèng
 n-i ò mí i.

ChËt ®èt: VËn ®Ò chËt ®èt còng ®-íc ng-êi d©n quan t©m. KÕt quñ ®iÕu tra 45
 hé t_i ®ñ nh c- cã c_c ý kiõn nh- sau:

Lo'i	Sè hé	% hé ®iÕu tra
Cã ®ñ chËt ®èt cho gia ®ñh	13	28,9
T'ím ®ñ nh-ng t--ng lai sí thiÕu	8	17,8
HiÕn kh«ng ®ñ chËt ®èt	20	44,4
Kh«ng cã ý kiõn ® _{nh} gi _s	4	8,9
Tæng sè	45	100

Cñi tõ rõng, tõ khai ph_s n--ng rËy lụ nguån chËt ®èt chñ yÕu cña c_c hé ò lụng
 t_i ®ñ nh c-. Cã ®Õn 44,4 % sè hé thiÕu cñi, nhËt lụ mi a m-a. C_c lụng ®ñ nh c- ®Õu ò
 xa rõng, ®i lËy cñi lụ viÕc mËt nhiÕu thêi gian vµ lao ®éng, nhËt lụ lao ®éng phò n÷.
 Cã 28,9% sè hé cã ®ñ cñi ®un. S©y lụ nh-ng hé cã xe bñ kÐo, cã lao ®éng vµ ng-êi
 Kinh biÕt tñ ch tr÷ cñi khi cã thêi gian rçi, cã lao ®éng vµ cã nguån cñi thu h_i ®-íc.
 Nãi chung nguån chËt ®èt cña ng-êi d©n kh«ng æn ®ñ nh vµ ch-a cã nguån ®_s p õng
 cho l©u ðui.

TiỚp cĒn ví i c₃c đb ch vô gi₃o đóc vư y tỖ. S₃nh gi₃ cña ng-êi đ©n vỖ kh¶ n^{ng} tiỚp cĒn ví i gi₃o đóc vư y tỖ ề c₃c lưng t₃i ⑥ nh c- rĒt kh¶ quan. C₃c lưng mí i ⑥Đu cã tr-ềng tiỚu hãc, bỖnh x₃, cã ⑥ñ gi₃o vi^an vư y t₃. S-ềng s₃ ⑥i lⁱi đỖ đưng. VĒn ⑥Đ lư cuéc sềng kinh tỖ cña hÇu hỖt bư con cBn thiỚu ⑥n n^an trĒ em ⑥ang tuãi ⑥i hãc ph¶i tham gia ví i bề mĒ kiỐm ⑥n hựng nguy n^an kh«ng hãc ⑥-íc bao nhi^au. Ng-êi đ©n kh«ng cã tiỚn chi phĩ cho con em hãc hựnh vư ch-a bỖnh. MĒc đĩ tiỚn hãc phĩ cho mét em hãc líp 1 lư 5.000 ⑥àng/th₃ng, nh-ng cồng nhiĐu hé kh«ng ⑥ñ kh¶ n^{ng} chi tr¶. Chĩ em phỖ n÷ cho r«ng thiỚu n-íc sinh ho^t trĒ em vư phỖ n÷ chĩ u nhiĐu bỖnh vỖ da, m½t vư vỖ sinh. C₃c bỖnh mự ng-êi đ©n təc quen đĩ ng c₃c loⁱi l₃ (thuộc đ©n təc), nay ề xa rōng hoĒc rōng t₃i sinh bĩ khai hoang lưm n--ng rĒy, trắng mĩ a cự ph^a n^an c¹n nguán l₃. Trong khi ⑥ã, thuộc t©y đ-íc thx kh«ng hiĐu biỐt mĒy, kh«ng cã tiỚn mua. So ví i lưng cỖ tr-íc ⑥©y thx tiỚp cĒn ví i c₃c đb ch vô y tỖ, gi₃o đóc hiỐn ⑥i, nh-ng đb ch vô ⑥Bi hái ph¶i tr¶ tiỚn thx cã vĒ đỖ đưng h-n. Nh-ng kinh tỖ cña ng-êi đ©n ch-a cho phĐp tiỚp cĒn nh- vĒy, trong khi c₃ch sỖ đōng ph--ng ph₃p vư đ-íc liĐu truyĐn thềng cồng kh«ng cBn c- hếi. A ThÇng, lưng Konkngo kl₃ nãi "nhự m^xnh ⑥au muèn ⑥i tr¹m x₃ kh₃m bỖnh, mua thuộc thx kh«ng cã tiỚn, ⑥i vưo lĒy l₃ thuộc cồng khã t^m ⑥-íc, rōng xa rãi, hỖt l₃ rãi. VĒy lư chĩ u chỖt thx. Nh^xn thĒy hiĐu b₃n thuộc cña ng-êi Kinh ⑥ã nh-ng kh«ng cã tiỚn thx cã vưo ⑥©u ⑥-íc, chĩ u thx".

Sinh ho^t vⁱⁿ ho₃ vư tĩ n ng-ì ng cña ng-êi đ©n ề n-i t₃i ⑥ nh c-. Hai ho^t ⑥éng céng ⑥àng chĩ nh cña bư con đ©n təc ề c₃c lưng t₃i ⑥ nh c- lư ⑥i lỖ nhự thê Tin Lựnh vư sinh ho^t lỖ hếi nhự r«ng, n-i tỖ tĒp cña thanh ni^an nam n÷ trong b¶n.

Nhự thê Mang La ⑥-íc x©y dừng lⁱi khang trang, ⑥Np ⑥ĩ (xem ¶nh b^an) lư n-i ⑥i lỖ vưo chñ nhĒt hựng tuÇn cña bư con ⑥i o gi₃o cña c₃c lưng t₃i ⑥ nh c- ề Thĩ x- Kon tum vư huyỐn Sa ThÇy. Bư con đ©n b¶n cho biỐt, hiỐn nay ⑥i lưm rĒy xa vư ph©n t₃n, ai t^m ⑥-íc ⑥Ēt ề ⑥©u thx lưm, vx ch-a ⑥-íc cĒp ⑥Ēt s¶n xuĒt, n^an viỐc hựng tuÇn ph¶i bá rĒy trề vỖ ⑥i lỖ mĒt nhiĐu thêi gian vỖa ¶nh h-ềng ⑥Ốn viỐc ⑥i lỖ, vỖa ¶nh h-ềng ⑥Ốn c«ng viỐc s¶n xuĒt. ViỐc trau dãi kinh sỖ cồng bĩ ¶nh h-ềng.

MỖi lưng t₃i ⑥ nh c- ⑥-íc nhự n-íc x©y dừng cho mét nhự r«ng mí i, cét gç, m₃i líp b«ng t«n, to ⑥Np, cã s©n réng (xem ¶nh b^an). S©y cồng ⑥-íc lưm n-i hãp bư con th«n xãm khi cÇn thiỐt. Nh-ng sinh ho^t lỖ hếi cồng kh«ng cBn ⑥-íc nh-khi ề c₃c lưng cỖ. Mét mĒt vỖ lưng mí i b-íc ⑥Çu gĒp khã khⁿ vỖ ⑥êi sềng n^an sinh ho^t nhự r«ng cồng ph¶i bá. N^{im} nay, lưng Kon ngo ch-a tæ chęc lỖ nhự r«ng nh-mãi n^{im} vx kh«ng cã g^o mí i thu ho¹ch mí a. Mét sề hé, trong khi đăn vỖ lưng mí i, cã c₃i cắng chi^ang cồng b₃n ⑥i

rải. 𐀀ng A Sỉ uh nãi " kh«ng cã cõng c-m mí i, kh«ng cã cãng chiªng, kh«ng cã cñi
®èt lụ kh«ng vui, lụ kh«ng cã héi lụng ".

Ng-êi d©n t₃i 𐀀 nh c- cho r»ng, tở nguy vò lụng cò c₃c sinh ho¹t nhự r«ng, lỏ héi, nhự thê 𐀀u khã kh'ın h-n, kĐm vui h-n. C₃c sinh ho¹t 𐀀oyn thó ch-a tæ chøc 𐀀-ı c. Mãi ng-êi 𐀀u lo lụm ıın, æn 𐀀 nh cuéc sèng nhự m»nh cĐn chÈt vÈt. è c₃c lụng t₃i 𐀀 nh c- cña ng-êi Kinh, ph--ng tiõn th«ng tin nh- 𐀀ui, t vi, video mí i s¼m kh₃ phæ biõn, do ý t nhiõu nhự nựo cõng cã tiõn 𐀀n bi hoa mụu nh- mí a, ao c₃. Nhiõu hé cĐn s¼m 𐀀-ı c c¶i xe m₃y tèt, cã vèn 𐀀u t- v-ên cự phª, mẽ hụng qu₃n, đđ ch vô xay x₃t. Nh-ng bụ con d©n téc th« kh«ng mẽy hé cã, trõ mét sè kinh tở kh₃ nh- tr-êng b¶n, c₃n bé x₃.

Tãm l'ıi, so ví i lụng cò tr-ı c 𐀀y, cuéc sèng cña ng-êi d©n n-ı lụng mí i t₃i 𐀀 nh c- gÆp nh»ng khã kh'ın chı 𐀀 nh sau 𐀀y:

1. Møc s¶n xuÈt l--ng thục sót kĐm, sè hé thiõu ıın vµ sè th₃ng thiõu ıın trong n'ım cao. Nguyªn nh©n lụ ch-a cã 𐀀Èt s¶n xuÈt, kh«ng cã 𐀀Èt lụm lóa n-ı c nh- è lụng cò d-ı i lßng hã.

2. Dı cã nhự mí i, lụng xãm quy ho¹ch kang trang h-n, nh-ng cuéc sèng thiõu c₃c nguãn thu nhÈp c- b¶n cña nhự n«ng nh- n«ng s¶n, l©m s¶n, ch'ın nu«i. Khã kh'ın nhÈt lụ bụ con ng-êi d©n téc.

3. V« lo ch-a 𐀀ñ c₃i ıın hụng nguy nªn kh¶i n'ıng tiõp cÈn c₃c đđ ch vô y tở vµ gi₃o đóc thÈp. Khai th₃c c©y rõng lụm thuèc cõng rÈt khã kh'ın.

4. Do hoyn c¶nh sèng thay 𐀀æi, mẽc 𐀀é giao l-u ví i ng-êi Kinh nhiõu h-n, giao th«ng, th«ng tin ph₃t triõn, rõng tù nhiªn bđ suy tho₃i, c₃c nguãn tụi nguyªn h₃i l-ı m kh«ng cĐn nªn tı nh tù cung, tù cÈp cña c₃c hé 𐀀ång bụo d©n téc bđ ¶nh h-êng. Trong khi 𐀀ã, c- sè v'ın ho₃ vµ kinh tở vèn cã cña c₃c hé ch-a cho phĐp tiõp cÈn ví i kinh tở thđ tr-êng, đı sèng bªn c'nh mét thđ tr-êng n«ng nghiõp ph₃t triõn (c©y c«ng nghiõp). Nõu kh«ng cã 𐀀Èt s¶n xuÈt, kh«ng cã n--ng rÈy ng-êi d©n dÇn sĩ 𐀀i lụm thuª trụn lan, kh«ng cã kỏ sinh nhai, 𐀀ei sèng cña bụ con r-ı vµo thỏ ch«ng chªnh, mẽt æn 𐀀 nh.

5. Trong nhiõu tr-êng hı p, viõc 𐀀n bi cĐn nhiõu bÈt cÈp, nhiõu ng-êi vÈn ch-a nhÈn 𐀀-ı c 𐀀ñ c₃c mét sè kho¶n 𐀀n bi. Do cã nhiõu kho¶n 𐀀n bi, v¶i l'ıi thục hiõn nhiõu lÇn lụm cho ng-êi d©n sù lÈn lén, nhiõu ng-êi kh«ng biõt rã hã 𐀀-ı c h-êng nh»ng g«. Sĩõu nự g©y nªn sù ngê vùc trong d©n chóng.

6. Theo nh- l- nh 𐀀o è c₃c x- vµ ng-êi d©n è c₃c x- t₃i 𐀀 nh c- th« Ban qu¶n lý dù ın Yali ch-a tõng thục hiõn 𐀀iõu tra vò nhu cÇu cña ng-êi d©n vò vÈn 𐀀ò nhự, 𐀀Èt vµ nguãn n-ı c sinh ho¹t, nh»ng vÈn 𐀀ò thiõt yõu cña cuéc sèng. Chı nh quyõn 𐀀 a ph--ng è cÈp x- vµ th«n vµ ng-êi d©n bụy tá mong muèn Ban qu¶n lý dù ın Yali vµ c₃c c- quan h»u quan cã nh»ng gi¶i ph₃p gióp hã æn 𐀀 nh cuéc sèng, ch¼ng h'ın:

- CÈp ®Èt, g¹o vµ thiÕt kÕ hÕ thøng canh t₃c cho ng-êi d©n ẽ mçi lµng, t¹o c«ng  n vic lµm, t¹o thu nhÈp cho ®ng bµo;
- TÈt c¶i c₃c kho¶n ®Òn bi c th thùc hin nn lµm c¸ng s m c¸ng tèt. C₃c kho¶n ®Òn bi c th thanh toán nn r r¸ng, ®Ó mi ng-êi d©n c c- hi ®Bi hái nh-ng quyn l i ca mnh;
- Ch-ng trnh pht triển n«ng th«n, nh- ch-ng trnh khuyn n«ng, t n dng, y t, giáo dục... cÇn ®-t thùc hin ®ng b ®Ó c¶i thin cuc sng ca ng-êi d©n.

3.2. C₃c lũng d-íi ②Ēp

3.2.1. S₃Mc ②iôm ph^{en} bè c₃a c- d^{en} vĩng h¹ l-u ②Ēp Yali

D. y nói Ch- Pr^{ng} ch¹y d^{ac} theo bê s^{ng} S^a San, ngⁱⁿ c₃ch mét sè lũng ng-êi Gia Rai ② nh c- ven s^{ng} ví i cao nguy^an bazan m^{mu} mì chiôm ph^{en} lín l- nh th^æ huy^{ôn} Ch- P^hh v^m huy^{ôn} la Grai. H^çu h^{ôt} c- d^{en} trong cao nguy^an tr^{ang} cao su, c^m ph^a, h¹t ti^{au}. C^{bn} c₃c lũng s^{eng} tr^{an} d. y nói Ch- Pr^{ng} v^m ven s^{ng} th^x l^m n--ng r^{éy} tr^{an} nói v^m ②i qua s^{ng} l^m r^{éy}, thu h₃i l^{om} s^hin b^{an} d. y Ch- Mom R^{cy}, th^{uc} huy^{ôn} Sa Th^{çy}, t^{nh} Kon Tum.

h^{nh} h-èng c₃a ②Ēp Yali chⁿ y^{ou} ②èi ví i c₃c lũng ven s^{ng} v^m sau ②ã l^m mét sè lũng b^{an} trong nh-ng ho¹t ②éng sinh s^{eng} c₃a h^a li^{an} quan nhi^{ou} ②ôn s^{ng} Se San. C₃ 4 lũng s^{eng} ven s^{ng} l^m Lũng Dip, lũng Nó, Lũng Dom v^m Lũng Bi, trong ②ã 3 lũng ②. ②-í c ②i^{ou} tra (xem b^hng 4). C₃ mét sè lũng ph^í a sau, c₃ch bê s^{ng} 1 - 3 km nh- lũng Doch 2, Doch 1, lũng Ôch, trong ②ã lũng Doch 2 ②. ②-í c ②i^{ou} tra. Ng-êi c₃c lũng n^{uy} ②^{ou} l^m ng-êi d^{en} t^{ec} Gia Rai, h^a s^{eng} l^{ou} ②èi è ②ã. C₃c lũng Ôch, lũng Dom tr-í c ②^{cy} d^{en} è r^hi r₃c d^{ac} s^{ng}. Sau n^{im} 1980, th^{uc} hi^{on} ch^í nh s₃ch ② nh canh, ② nh c-, h^a ph^hi d^{ei} nh^m v^o ph^í a trong, xa bê s^{ng} h-n ②^o l^m cao su, c^m ph^a theo Hⁱp t₃c x- ho^{ac} theo n^{ng} tr-èng Ch- P^hh. Nh-ng ng-êi d^{en} t^{ec} kh^{ng} quen l^m c^{cy} c^{ng} nghi^{op}, h^a v^{én} th^í ch è g^çn s^{ng}, ②^o nh c₃, l^m r^{éy} ven bê.

B^hng 4. Th^{ng} tin v^o c₃c lũng nghi^an c^{ou}

T ^{an} lũng	S ^h a lý	Sè hé	D ^{en} t ^{ec}
Lũng Dip, x- Ya Mn ^{ng} , Huy ^{ôn} Ch- P ^h h	Ven s ^{ng} C ₃ ch ②Ēp Yali 15Km	126	Gia Rai Kinh (4 hé)
Lũng Nó, x- Ia Krai, Huy ^{ôn} la Grai	Ven s ^{ng} C ₃ ch ②Ēp Yali 25 Km	43	Gia Rai
Lũng Dom, x- Ya Krai Huy ^{ôn} la Grai	Ven s ^{ng} C ₃ ch ②Ēp Yali 30 Km	79	Gia Rai
Lũng Doch 2, x- Ya Mn ^{ng} Huy ^{ôn} Ch- P ^h h	C ₃ ch bê s ^{ng} 1,2-2km C ₃ ch ②Ēp Yali 10 Km	58	Gia Rai

C₃c lũng n^{uy} kh^{ng} c₃ch xa nhau 1/4m n^{ou} t^í nh theo ②-èng s^{ng} v^m n^{ou} t^í nh theo ②-èng chim bay th^x c^mng g^çn h-n. Nh-ng kh^{ng} c₃ ②-èng n^{uo} c₃ th^o ②i g^çn ②-í c, ②-èng s^{ng} th^x th₃c v^m g^{on}h ②^o thuy^{on} kh^{ng} th^o ②i ②-í c, ②-èng bé th^x men theo ②-èng r^{ong} ven s^{ng} c₃ v₃ch ②^o hi^{om} tr^e. Ch^h c₃ch v^{ng} ra qu^{ec} lé 14 r^{ai} theo ②-èng "x--ng c₃" ②i v^o c₃c th^{en}. S-èng v^o c₃c b^hin n^{uy} c^{ong} r^{ét} kh^a ②i, v-í t qua d. y nói cao Ch- Pr^{ng}, mⁱa m-a kh^{ng} c₃ loⁱ xe n^{uo} c₃ th^o ②i ②-í c. Sⁱ bé ph^hi m^{ét} 2 ng^{uy}. Nh^{am} nghi^an c^{ou} v^o lũng Dip v^m ph^hi ng^ñ ②^{am} è b^hin. T^o lũng Dip sang lũng Nó, theo d^{ng} s^{ng} ch^h ch^{ong} 10 km, nh-ng ②i « t[«] ph^hi m^{ét} 1 ng^{uy}. Do c₃ch tr^e nh- v^{éy} n^{an} giao th^{ng} v^m th^{ng} tin ②ôn c₃c lũng n^{uy} r^{ét} kh^a khⁱⁿ, v^o mⁱa m-a kh^{ng} th^o li^{an} l¹c ②-í c.

Tổ I^ou^oei, s^ong S^a San^oang vai tr^o quan tr^ong^oei ví i^oei s^ong ng-ei d^on^o è c^oc lung n^oy. K^ot qu^ol^oi^ou tra è tr^on cho th^oY, s^ong S^a San l^o ngu^oan cung c^oEp n-í c^o ìn, n-í c^o t^om gi^oEt, n-i^o nh b^ot c^o, h^oi rau d^oi v^o-êng^o i l^oi c^oña h^ou h^ot c^oc hé d^on ven s^ong. Con s^ong, n-í c^o s^ong g^on b^o ví i^oei s^ong h^ong n^oy c^oña há. Duy nh^oEt c^o lung Dip, hai n^om nay c^o h^o th^ong n-í c^o tù ch^oly do UNICEF gi^op^o i^o x^oy dùng. Nh-ng há ch^o l^oY n-í c^o ìn u^ong c^obn tr^o em v^oEn th^o ch^o t^om s^ong, ng-ei l^on^o i^o l^om qua s^ong n^on th-êng t^om gi^oEt n-í c^o s^ong. Nh-ng n^om 1990 v° tr-í c^o, ho^ot^o éng^o i^o v^ong tr^on s^ong Kr^ong P^o K^o kh^o, nhén nh^o p do l-íng v^ong sa kho^ong è s^ong n^oy c^o tr-íng l^on, sau^o ã lan xu^ong^o o^on s^ong S^a San, ng-ei Kinh v^o l^om r^o thu^o ng-ei Gia Rai è lung, d^ocn d^ocn d^on b^oln tù^o i^o v^ong b^on cho ng-ei Kinh. Nh-ng nay th^o kh^ong c^obn v^ong. Theo l^oi k^o c^oña tr-êng th^ocn D^och 2, ng-ei d^on^o th^o i^o v^ong t^o n^om 1997 do^o Et c^ot th^oli ra khi thi c^ong^o Ep l^om cho vi^oc^o v^ong tr^o n^on kh^o kh^o h-n nhi^ou. ðng ta c^obn cho cho bi^ot n^ou mu^on^o i^o v^ong n^oa th^o ph^oli^o v^o Et r^ot l^o s^ou. S^oi^ou n^oy r^ot nguy hi^om, b^oi v^on-í c^o l^on s^ol^o t^o Ep xu^ong s^o kh^ong ch^oy k^o p.

3.2.2. *Ảnh hưởng tổ sau khi x^oy dùng thu^o i^on Yali*

X^oy^o Ep Yali l^om thay^o ãi ch^o é thu^o v^on c^oña s^ong S^a San è vi^ong h^o l-u. C^olm nh^oEn v^o s^o thay^o ãi mùc n-í c^o s^ong^o-í c^o b^o con b^ot^o C^ou ph^ot hi^on t^o n^om 1996. ðng Siu Vi è lung Dip cho bi^ot, m^oa m-a n^om 1996, n-í c^o òc nhi^ou, l^oc ã^o «ng^o ang l^om th^ocn tr-êng v^o ra ngo^oi x^o. hái th^o i^o bi^ot do^o p^o Ep tr^on Yaly. M^oa kh^o n^om ã^o th^o th^oY mùc n-í c^o s^ong c^on h-n nh-ng n^om b^onh th-êng tr-í c^o ã.

M^oa m-a n^om 1998, th^oY n-í c^o s^ong d^ong t^o t^o ch^o kh^ong c^o c^oc c-n lò m^onh nh- c^oc n^om tr-í c^o nh-ng m^oa kh^o th^on-í c^o c^ong^o t^o h-n, c^oc b^o i^o è hai b^on bê s^ong nh^o l^on. D^on lung x^o x^oo l^o *"Gi^ong è Yali l^om thay^o ãi s^ong, mu^on s^ong ch^oly i^o n-i kh^o c"*. Nh-ng hái ngo^oi x^o, huy^on th^o bi^ot do ng^on^o Ep tr^on th^oc Yali n^on n-í c^o b^o gi-í l^oi tr^on ã. N^om ã^o th^o Lung Dip^o-í c^o nh^o n-í c^o l^om cho h^o th^ong n-í c^o tù ch^oly l^oY t^o khe su^oi tr^on n^oi xu^ong l^om n-í c^o ìn.

Sang n^om 1999, m^oa m-a m^o n-í c^o s^ong kh^ong nhi^ou, n-í c^o ch^oly nh^o, c^o l^on th^o l^on t^o t^o v^o n-í c^o òc h-n d^ong s^ong b^onh th-êng. Kho^ong th^ong 7 - 8° m^o l^o ch (th^ong 9-10 d-ng l^o ch) th^o c^o mét c-n lò l^on tr^on v^o lung. N-í c^o s^ong l^on to, ch^oly C^om C^om v^o ét ng^ot d^ong l^on r^ot nhanh, n-í c^o l^on ng^oEp 7 nh^o è d-í i th^oEp, ng^oEp nh^o m^o, l^om ã^o v^o tr^oi nhi^ou c^oy g^oc to è b^on bê s^ong. Lò v^o v^o bu^o s^ong, t^om 9 gi^o s^ong, kho^ong 1 n^oy th^on-í c^o r^ot. Tr-êng c^oEp l^o b^o ng^oEp v^o h^oc sinh kh^ong th^o tí i tr-êng. Sau^o ã^o c^obn mét v^oi l^ocn n^oa nh-ng n-í c^o nh^o h-n. N^om 2000, m^oi c^o 1 l^ocn. L^oc^o C^ou th^od^on lung kh^ong bi^ot, ét ng^ot qu^o. Nh-ng sau n^oy nghe ti^ong n-í c^o v^o C^om C^om tr^on n^oi l^o b^o con đ^o è^ou, è nh^o hay è tr^on n-ng^o òu ng^ong tai l^on nghe ng^ong v^o ch^oy v^o nh^o. N^ou nghe ti^ong n-í c^o v^o g^ocn th^o kh^ong th^o ch^oy k^o p^o-í c^o. Ai è b^on kia s^ong th^o ph^oli ch^o n-í c^o r^ot m^oi i v^o ò-í c^o.

3.2.3. **¶nh h-êng cña c-n lò x¶   p l n   u ti n năm 1999**

Do n-íc lò v    t ng t n n b m con kh ng bi t    ph ng ch ng lò. Lò v  l ng Dip v o l c 9-10 gi  s ng,   n l ng N , l ng Dom v o l c 2-3 gi  chi u v  k o d i kho¶ng n a ng y mỗi i b t   u r t. S  l  l c d n b n  ang  i l m r y b n kia s ng, thuy n   c m c  - c buộc v o g c c y b i nh    b  s ng, n-íc l n b  cu n tr i m t. L ng Dip m t 7 thuy n, l ng N  m t 11 thuy n, l ng Dom m t 6 thuy n, tr  gi  m i thuy n kho¶ng 1-1,5 tri u tu  theo k  ch th- c to nh  kh c nhau. Ngoài ra c n b  cu n tr i c c t i s n kh c nh- l n, g , th c l a   tr n r y ven s ng, mu i, ch i l-đi... (xem b ng 6). Nh ng r y l a, r y s n, rau m u,   , l c...   n- i th p ven s ng c ng b  cu n tr i ho c ng m n- c th i c n. Nh ng thi t h i cña  ang b o c ng  .  - c th ng k , th ng b o cho x- bi t nh-ng ch-a c  d n l ng n o  - c   n b i ho c tr i gi p kh c ph c h u qu¶. T  nh riêng   l ng D  p, t ng thi t h i v  thuy n l  11.325.000  ang. M t ng- i d n   a ph- ng n i "d n c c n- i b  b- o, l t c ng c  h c tr i m  d n b  lò Yali th  ch-a c  gi p  i g  c¶, ch ng t i kh ng  bi h i nh  n- c   u, nh-ng  ng  i n Yali ph i n i v i d n ch ".

Thi t h i do n- c x¶ t    p Yali do ng- i d n  , nh gi   - c tr nh b y   b ng 5.

B ng 5. Nh ng thi t h i do lò x¶ n- c h  Yali n m 1999 (Theo  , nh gi  cña d n)

T�n l�ng	C�c h� �i�u tra	Thi�t h�i
L�ng Dip	R- Ch�m L� (tr-�ng th�n) R- Ch�m Nach R- Ch�m Hyinh Siu Vi/ Zi Nhin Siu Lur R- Ch�m Zuxt R- Ch�m Blinh A Sai A Du�p R- Lan Phyh R- Ch�m Ken	<ul style="list-style-type: none"> Ng�p v� m�t m�i a 7 ha r�y l�a xen v�i ��u �n, rau m�u c�c loại Kho¶ng 2 ha s�n b� th�i 1 ha ��u, m�, l�c b� th�i 60 m� l�a n-�c Ng�p v-�n ch�t x�m, �i Tr�i 7 thuy�n (1-1,5 tri�u �/chi�c) 7 h� b� ng�p m�t mu�i, �� ��c trong như 3 con l�n, kho¶ng 50 con g� M�t ch�, m�o (kh�ng t� nh �-�c) Tr�i m�t 4 kho th�c �� tr�n r�y M�t ch�i, l-�i i th� tr�n s�ng X�i l� b� s�ng, c�y c�i to nh- d�u r�i, sao xanh b� ��, tr�i S�t l� nh� m� Ch�t nhi�u c� nh�

T^an lụng	C₂c hé ①iĐu tra	ThiĐt h¹i
Lụng Nó	R- Ma Bèn (gij lụng) R- Lan Thang Siu C ₂ i R- Lan Ty Pui Chel Pui But	<ul style="list-style-type: none"> • MÊt 10 thuyĐn • 4 hé mÊt rÉy lóa, s³n , kho¹ng 5 ha • Cã 7 ng-êi b¹ lÊt thuyĐn, kh«ng ai chĐt, b¹ th-¹ng 1 ng-êi • 3 nhự b¹ tr«i nhiĐu ①ã ①¹c, đong cô s¹in xuÊt • Tr«i 2 kho thác tr^an n-¹ng, b^an kia s«ng • Lî n, gµ, chã mî o (kh«ng tÿ nh ①-î c) • 2 con bB b¹ tr«i • MÊt nhiĐu chụi l-í i vµ cÇn c^Đu • Xãi lè bĐn ①B, bê s«ng • Nghe tin è lụng Bi cũ ng-êi chĐt
Lụng Đom	R- Lan Phich A Dan Ch ¹ L ¹ ng (b ₂ n qu ₂ n)	<ul style="list-style-type: none"> • MÊt 6 thuyĐn gç ①i lµm rÉy ①Ó ngoµi s«ng • Chñ yĐu thiĐt h¹i tr^an n-¹ng, lụng nự è cao, kh«ng ¹nh h-èng ①Đn nhự è cũa d^Đn • 3 hé b¹ ngËp rÉy lóa, s³n, ng«, cµ, mî , í t.. (gÇn 1 ha) • Cã mÊy nhự mÊt l-í i ①₂ nh c₂ • Nghe tin lụng Bi (x. B12) cũ 2 ng-êi chĐt
Lụng Doch 2	R- Ch ¹ m Ngher	<ul style="list-style-type: none"> • Đ^Đn lụng ①₂ nh c₂ tr^an s«ng, ch¹ di ng b¹ , lóc lò vĐ ch¹ tr«i mÊt b¹ th«i • Cã mÊt ý t chụi l-í i • Kh«ng cũ thiĐt h¹i vĐ rÉy vµ hoa mµu • Bê s«ng xãi lè nhiĐu • N-í c ①Ëp x¹ xuèng ①ôc vµ bËn, m. i ①Đn b^Đy gié mí i trong tré l¹i

Nh- ①. ①0 cẾp ề phÇn trªn, khi n-íc lò vỒ th× nhiĐu ng-ềi d©n vẾn cĐn ①ang lựm rẾy ề phĩ a bªn kia s«ng. Hà kh«ng thỐ qua s«ng ①0 vỒ nhự ①-íc, bèi v× n-íc s«ng d©ng cao, thuyĐn th× bĐ cuèn tr«i. Hà ph¶ji ề ①ã tí i h«m sau, khi n-íc rót vự cũ ng-ềi mang thuyĐn sang ①-a vỒ. Hà ph¶ji nhĐ n ①ãi suèt thèi gian ①ã. Trĩ em ①i cũ ng bè mỈ th× khãc c¶ ①ªm v× sĩ hæ. NhiĐu ng-ềi d©n ề lựng Dãch ph¶ji ①i bé hỒt 1 nguy ①-ềng qua tũnh Kon Tum vỒ nhự.

Ngopi nh÷ng thiỐt h'i vỒ tụi s¶n nãi trªn, rẾt may lự t'i cũc lựng nghiªn cũu kh«ng cũ ng-ềi nựo bĐ thiỐt m'ng. Nh-ng cũ tin cho biỐt cũ 2 ng-ềi ề lựng Bi bĐ chỒt vự mét ng-ềi ề lựng Nó bĐ th--ng. Ng-ềi d©n, nhỀt lự phồ n÷ vự trĩ em lu«n lo sĩ cũn lò do x¶ n-íc ①Ếp Yali vỒ. Theo ng-ềi d©n khi n-íc x¶, mùc n-íc lªn cao trống 5-10 m.

Nh-ng cũn lò nh- vẾy ①. lựm cho ng-ềi d©n dãc s«ng lo sĩ, hoang mang. V× kh«ng biỒt nªn d©n b¶n cũn cho lự Gịng nãi giẾn, trống ph' t v× ①éng ①Ềt, ①éng n-íc, ①éng trèi. HiĐn nay th× hæ ①. bít sĩ v× biỒt r»ng lò lự do x¶ n-íc tồ ①Ếp Yali xuềng. D©n b¶n cũng ①. ①-íc cũn bé x. gi¶i thĩ ch lự do x¶ n-íc lÇn ①Çu, kh«ng th«ng b, o tr-íc ①0 d©n ven s«ng biỒt phĐng tr, nh, nh-ng nay th× ①Ếp ①. æn ① nh, n-íc ①-íc x¶ tồ tồ ch'y m, y ①iĐn. Ban qu¶n lý dù ỳn Yali th«ng b, o hæ th-ềng b, o cho ng-ềi d©n tr-íc khi s¶ lò 5 nguy. Nh-ng, hæ thồa nhỀn hæ kh«ng cũ kh¶ n'ng b, o cho ①ảng bựo ề n-i xa vự ①-ềng ①i l'i khã kh' n. Ng-ềi d©n lựng Dĩ p nãi r»ng gÇn ①cy hæ mí i nhỀn ①-íc th«ng b, o vỒ x¶ n-íc, nh-ng cũc lựng cũn l'i nãi hæ ch-a tống ①-íc th«ng b, o. Thổ nh-ng nhiĐu ý kiĐn cũa ng-ềi d©n cũc lựng nự vẾn lo sĩ vì ①Ếp Yali th× sĩ nguy hiĐm ①Đn ①èi sềng cũa hæ.

Ng-ềi d©n cũn nãi r»ng vựo mí a kh«, cũa ①Ếp ①ảng, mùc n-íc s«ng thẾp ①Đn mợc mự hæ cũ thỐ léi qua s«ng ①-íc, ①iĐu mự tr-íc ①cy ch-a tống x¶y ra. Vựo mí a m-a hæ kh«ng cũn qua s«ng lựm rẾy ①-íc n÷a, bèi v× thuyĐn cũa hæ ①. bĐ cuèn tr«i tồ ①ít x¶ lò ①Çu tiªn. Cho tí i nay hæ vẾn ch-a lựm ①-íc thuyĐn kh, c, bèi v× mự chiỒc thuyĐn nh- vẾy trĐ gi, 1 triĐu ①ảng, thúc tồ kho¶n tiĐn nự kh«ng nhá ①èi ví i ①ảng bựo ề ①cy.

Hy vǎng r»ng, nh÷ng thiỐt h'i do x¶ n-íc sĩ ①-íc kh½c phồc vự æn ① nh khi cũc tæ m, y cũn l'i ①i vựo ho' t ①éng. MẶc dĩ vẾy, cũn cũ nh÷ng nghiªn cũu kh, c vỒ t, c ①éng cũa ①Ếp Yali tí i kỖ sinh nhai cũa ng-ềi d©n, nh÷ng ng-ềi ①. sềng phồ thuéc vựo con s«ng hựng ①èi nay. Sảng thèi tªm ra cũc gi¶i ph, p ①0 gióp hæ ①--ng ①Çu ví i nh÷ng khã kh' n vự æn ① nh cũc sềng.

T, c ①éng cũa ①Ếp tí i nghỒ cũ, vự ①èi sềng thuú sinh

Tr-íc hỒt lự t, c ①éng cũa cũ ①é thuú v' n vự đĐng ch¶y ①Đn cũc nguǎn tụi nguyªn mự ng-ềi d©n khai th, c vự sồ đong l©u nay. Nguǎn lí i cũ, s«ng Sª San kh«ng ph¶ji lự nguǎn thu tiĐn mẶt cũa ng-ềi d©n v× hæ kh«ng b, n cho ai nh-ng cũ, lự nguǎn đĩnh d-ì ng quan trǎng cũa ng-ềi d©n cũc lựng ven s«ng. Tr-íc ①cy hÇu hỒt cũc hé d©n ①Đu ' n cũ, s«ng. Do cũ nhiĐu cũ, vự đỒ b½t nªn mét ng-ềi th¶ l-i i qu' ng cũi cũ

thổ chia cho c¶ b¶n cũ ng  n. Anh R- Ch m L , tr- ng th n Dip cho bi t, n m 1996, 1997  , nh m t m i l- i  - c 3-4 g i c , nh-ng nay ch   - c m y con th i,  - c   t c  m  m t nhi u thời gian. Do  , ng- i d n b y gi  ph i  n c , bi n do con bu n ng-đi Kinh mang v o b n hàng nguy, gi. 2.000  /kg (xem ¶nh b n).

Hiện nay, b nh th- ng kh ng c  x¶ l , m c n- c s ng c n, nh t l  v  mi a kh , n- c ch y nh , x c c y, c nh l  th i r a n n c  kh ng s ng  - c. C c loại c  m t   nhi u, nh t l  c c loại c  l n v  ngon nh- c  l ng, c  anh v  (c  tap), c  chu i (c  t-i), c  tr ng (c  kl, h), c  c  k , c  b ng lau... S y l  nh ng loại c  ph n b  t  nhiên trong vi ng   a   ng v t c a l-u v c s ng M  K ng, th  ch h  p v i chỉ    thu  v n c a l-u v c s ng n y. S  thay   i n y c a l-u v c g n d- i   p c  th  làm cho c c loại c  n y li i vi ng ph n b  c a ch ng xu ng vi ng xa h-n ph  a d- i h  l-u c a s ng M  K ng. Ng- i d n quan sát thấy nhi u c  b t ch t tr n s ng khi s¶ n- c. H  th- ng  i l- m v   n. Nhi u loại trong s     ng- i d n ch-a t ng bi t. S- c bi t   y l  nh ng loại c   - c nu i   h  Yali. Ch ng ai bi t v  sao m  c  l i ch t. Khi c n b  nghi n cứu h i  n c  ch t    c  s  kh ng, th  h  tr¶ l i "c , nh-ng ch ng c  c i g  kh c". C c loại khác nh- ri a mai m m, tr- c   y ng- i d n th- ng b t  - c c ng kh ng c n n a.

S ng th i, n- c c n c ng s  l m m t m i t- ng c a m t s  loại c , t m v  gi p x c  n th c  n t ng   y, t ng m t, c c d- c n h u c  b n ph n hu  trong n- c, c c loại  u tr ng, b  g y truy n b nh nh- s t r t, th- ng h n... C ng v i s  m t  i ho c suy giảm sự l- ng c c th  c c loại   ng th c v t thu  sinh, ven b ... g p ph n làm suy giảm sự  a dạng sinh học của vi ng n y ví liên quan   n c¶ Khu B¶o t n thi n nhi n Ch- Mom R y   b n Sa Th y. Nh ng nghi n cứu c  th  h-n v  m t n y c ng c n  - c th c hi n m t cách t  m  v  khoa học h-n.

Khi  - c h i v  vi c ng  qua   m tr n s ng     , nh b t c , m i ng- i   u tr¶ l i kh ng c n d m ng  tr n thuy n v  tr n b  n a. H  th- ng l m c i l u cách b  s ng 15 m, n u không s  kh ng th  ch y k  p khi n- c    v .

Ng- i d n    a ph- ng c ng    c p t i s  x i l  b  s ng do x¶   p. S ng th i, n- c l n c ng k o tr i nhi u c y g  ven s ng (xem ¶nh b n).

S  thay   i ch t l- ng n- c

N- c s ng l  ngu n t i nguy n quan trọng   i v i sinh hoạt của ng- i d n c c l ng ven s ng. C    n 94% s  h  v n d ng n- c s ng  n u ng v  100 % h  t m

gi/ét è s«ng. Trong sè 4 lụng Ồn nghi²n cøu chł cã lụng Dip sò dõng n-íc tù chñly tr²n nói xuèng nh-ng vÈn c³n nhiõu hé hoÆc nhiõu lóc hæ phñi dĩng n-íc s«ng. Nguån n-íc c¹n vµ bñ « nhiõm ch¼c ch¼n lụ cã ñnh h-èng Ồn sọc khoĩ ng-èi sò dõng. RÊt tiõc v× thêi gian vµ kinh phí h¹n chõ, chóng t«i ch-a thùc hiõn Ồ-íc viõc Ồnh gi, c, c chł sè lý ho, hác Ồc tr-ng cho chÊt l-îng n-íc. Hy vãng lụ trong thêi gian tí i chóng t«i cã c- héi Ồó xem xĐt vÈn Ồò chÊt l-îng n-íc thuũ vùc s«ng Sª San sau nguy Ồ³p ỒÈp. Nh-ng b»ng cñm quan, ng-èi dõn cõng cñm nhÈn Ồ-íc sù thay Ồæi mợc n-íc vµ chÊt l-îng n-íc s«ng. Mùc n-íc c¹n, đBng chñly kh«ng th-èng xuy²n, chç c, c vùc n-íc s©u xuèng lụm tån Ồàng c, c sñn phÈm tù nhi²n th ch tõ vµ ph©n huũ trong n-íc nh- cµnh, l, c©y rõng, x, c chõT Ồéng vÈt... trong Ồiõu kiõn n-íc kh«ng trao Ồæi (kh«ng chñly hoÆc chñly yõu) l©u nguy sĩ lụm nhiõm bÈn nguån n-íc tù nhi²n con s«ng nỳy. Thêi gian l-u tån Ồé Ồóc n-íc l©u trong Ồiõu kiõn n-íc Ồøng.

MÆt kh, c ng-èi dõn cõng cho biõT, mùc n-íc c¹n, đBng chñly yõu, nghi²a lụ sù Ồèi l-u c, c tÇng n-íc yõu n²n mi²a kh«, trêi n²ng nhiõT Ồé n-íc gia t`ng, nhÊt lụ tÇng n-íc mÆt lụm chõT mét sè c, vµ rau dĩi vèn thñ ch nghi ví i Ồiõu kiõn n-íc chñly, m, t vµ trong s¹ch nh- rau b«ng tang, rau dĩn, rau Ồ¼ng mét nguån rau tù nhi²n Ồu-c ng-èi Gia Rai dĩng mét c, ch quen thuéc vµ phæ biõn hụng nguy. Tr-èng th«n Doch 2 kó r»ng: *"Tr-íc khi x©y ỒÈp Yali, th-èng th-èng trai g, i c`ng nhau Ồi h, i l, ngoi ven s«ng. H, i l, ngoi lụ mét trong nh-ng nĐt v`n ho, cña Ồàng bµo m²nh, nh-ng b©y giê mÆt c, c lo¹i rau rỏi, mÆt l, ngoi rỏi"*.

Sù h²nh thµnh mét hæ chøa nh©n t¹o, mụ lBng hæ kh«ng Ồ-íc dĩn s¹ch tr-íc khi chøa n-íc, mét dĩõn th ch rõng le, c©y bõi, Ồàng cá, Ồét trảng mỷ a, cµ ph², c©y trảng c, c lo¹i... lụ mét kho chÊt h÷u c- ph©n huũ dÇn dÇn trong mét thêi gian dĩi, t¹o n²n mét hæ chøa cÆn h÷u c- khæng lả. ChÊt thñi tõ tr²n hæ nỳy khi xñ n-íc cõng g²p phÇn ñnh h-èng Ồõn chÊt l-îng n-íc phÇn s«ng phñ a dĩi ỒÈp. Khi xñ lò, c, c cÆn x©y dĩng, Ồét Ồ, cÆn b² t«ng, dõn bñn gỏi lụ "n-íc xí m`ng", Ồéng vÈt chõT khi qua turbine nh- c, c lo¹i c, nhá, r¼n, rĩa, Ồch nh, i mụ ng-èi dõn nh²n thÈy è dĩng h¹ l-u... lụ sù ñnh h-èng l©u dĩi Ồõn nguån n-íc sinh ho¹t cña ng-èi dõn dĩng dĩi ỒÈp. Nh-ng sinh ho¹t chung mét đBng s«ng nh- t¼m røa, giÆt giò, t©u t¼m s«ng... trong Ồiõu kiõn cã đBng chñly th-èng xuy²n nh- tr-íc Ồ©y, mợc Ồé ñnh h-èng cña c, c lụng ven s«ng Ý t h-n. B©y giê trong Ồiõu kiõn l-îng n-íc Ý t h-n, đBng chñly chÈm th× ñnh h-èng lÈn nhau khi dĩng chung đBng n-íc lụ kh«ng thó tr, nh khái. Phñi ch`ng Ồã lụ mét trong nh-ng nguy²n nh©n gia t`ng trong n`m qua cña c, c bõnh l©y truyõn qua n-íc nh- mÈn ngøa, ghĩ lè, Ồau m¼t... mụ bµ con Ồ. phñn ñnh trong phiõu Ồiõu tra. MÆt kh, c, mét l-îng dĩ- h¹i cña ph©n ho, hác, thùc bño võ thùc vÈt tr«i xuèng tõ c, c hõ canh t, c ven bê (Ồản Ồiõn cµ ph², cao su, chł, mỷ a...) trñi dĩi tr²n hụng chõc c©y sè thuũ vùc sĩ l-u tån trong Ồiõu kiõn n-íc Ồàng hoÆc chñly yõu, n-íc c¹n... cõng lụ mét nguy²n nh©n lụm « nhiõm nguån n-íc s«ng. Dĩ nhi²n, trong khu«n khæ nghi²n cøu nỳy cõng kh«ng thó chł ra Ồ-íc nh-ng dĩu hiõu Ồñ nh l-îng cña chóng.

Tăm l'i, nh÷ng t₃c ®éng cña viÖc xöy dùng nhö m₃y thuú ®iÖn Yali ®èi ví i ng-êi d©n c₃c lũng d-í i ®Ëp, ®-îc xem xÐt qua hai lo¹t ¶nh h-êng chñ nh. Sã lụ nh÷ng thiÖt h¹i do viÖc x¶ lÒ n¹m 1999, tr-í c khi ®ång tojn bé ®Ëp, chuÈn b¶ cho khèi ®éng c₃c tæ m₃y ph₃t ®iÖn. Nh-ng t₃c ®éng l©u dui h-n lụ sù thay ®æi chÖ ®é thuú v' n cña con s«ng S^a san, thay ®æi mùc n-íc vù chËt l-îng n-íc sñ ¶nh h-êng ®Ön sinh ho¹t vù ®èi sèng cña ng-êi d©n è c₃c lũng, vèn l©u ®èi ®. g³/n bã ví i con s«ng. Sù t₃c ®éng vÒ m«i tr-êng lụ l©u dui vù cũ nh÷ng mÆt ¶nh h-êng ch-a thÓ x₃c ®¶ nh ngay b©y giê ®-îc. Nh÷ng g^x thËy ®-îc (®-îc ghi trong c₃c b¶ng 6) chñ lụ nh÷ng ¶nh h-êng ban ®Çu dõ nhËn thËy nhËt.

Bảng 6. Sự phân bố các loại thực vật của Thuộc dân tộc Yali về vị trí các loại rừng và vùng đất

Tên rừng	Các chế độ tra	Thiêt hại
Lưng Dip	R- Chìm Lã (tr-êng th<n) R- Chìm Nach R- Chìm Hyinh Siu Vi/ Zi Nhin Siu Lur R- Chìm Zux< R- Chìm Blinh A Sai A Du<p R- Lan Phyh R- Chìm Ken	<ul style="list-style-type: none"> - Thay ăi mùc n-íc vư d&ng ch&ly s<ng S< San, mĩ a m-a n-íc lí n (cao 6-7m), mĩ a kh< n-íc c<n. Mĩ a m-a n-íc to th<x&ly ăi, mĩ a kh< n-íc ỹ t th<x&ly ch&En l<i, s<ng kh<ng b<nh th-êng. Khi nhự m< y x&ly n-íc ăét ngét d<ng l<n thựnh lò g<y lo s< vư thiôt h<i b&Et ngê cho d<n, kh<ng biôt n-íc d<ng ăôn ăău, bao nhi<u l<u. Hoang mang. - N-íc c<n, n-íc ăôc, n-íc xi m<ng, b<nh th-êng d&ng ch&ly nh<N, c< c vùc s<u ăăng n-íc, b&En. - N-íc b&En, ăôc &lynh h-êng ăôn ngu&n n-íc sinh ho<t c<na ng-êi d<n. - Tô n<m 1998 ăôn nay, nhi<u ng-êi b< ngøa do t<âm, gi&Et, ăi l<i léi qua n-íc s<ng. - N-íc thay ăai lựm m&Et ăi nhi<u lo<i c<, c< c lo<i c< to ăi h&ôt, kh<ng c< ch< ă&T, c< nh<á, ăch nh< i, r<ân, r< a c&ng th&E y ch&ôt ề s<ng. - M&Et nhi<u lo<i rau quen thúe c m&c ề s<ng nh- rau b<ng tang, rau d< n... - N-íc s<ng c<n, nhi<u ă, thuy&n d<n b&ly qua l<i lựm r&E y b<n kia s<ng kh< kh<n, mĩ a n-íc to s< x&ly ă&Ep tr<i thuy&n.
Lưng Nó	R- Ma B&n (giự lựng) R- Lan Thang Siu C< i R- Lan Ty Pui Chel Pui But	<ul style="list-style-type: none"> - N-íc c<n v& mĩ a kh<, n-íc n&ng c< ăi h&ôt. Mĩ a m-a th&Et th-êng, l&c to, l&c nh<á, khi ch&ly m<n nh, khi ch&ly y&u, lo l<âm. S< ăi thuy&n b< tr<i. - B<ăt ă&u nh&En th&E y n-íc th&Et th-êng tô n<m 97-98. - N-íc ăôc h-n, c< mĩ i tanh, mĩ i n-íc xi m<ng, t<âm th<x&ngøa, ch&ly th< ch t<âm ề n-í c< n-íc ch&ly. Nhi<u b&nh nh- l<a ch&ly, ngøa, ăau m<ăt th&E y nhi<u ng-êi b< . - N-íc t< ăăng, gi&Et gi&o n-íc kh<ng tr<i. - M&Et h&ôt ngu&n c< vư rau d<i ề s<ng, kh<ng c< c< ă& ă&n nh- ngự tr-íc. - C< nhi<u c< con b< ch&ôt, r<ân r< a c&ng m&Et d< c< ăi.
Lưng Dom	R- Lan Phich A Dan Ch< l<ng (b< n qu< n)	<ul style="list-style-type: none"> - N-íc s<ng th&Et th-êng tô n<m 1997-1998. Hi&ôn nay, mĩ a kh< n-íc c<n, ch&ly ch&Em. Mĩ a m-a n-íc l<n s< x&ly ă&Ep l&c léi. S< l<i qua s<ng kh< kh<n h-n tr-íc. - N-íc ăôc vư b&En h-n, t<âm gi&Et th&E y nhi<u ng-êi b< ngøa. - C< c lo<i c< to ăi v& ph< a d-í s<ng h&ôt, c< nh<á, ăch nh< i b< ch&ôt, c< c&ly c< l< nh- r< phi, c< ch&Đp, c< tr<i nh<á nu<i ề tr<n h< tr<i xu&ng, th&E y ch&ôt n&ei. B<y gi&e ng-êi tr<n h< th< ă&-í c< ă&n c<, ng-êi b<n d-í nự th<x& h&ôt c< ă&n. - M&Et c< c lo<i rau d<i nh- rau ă&ng, b<ng tang, rau m< ...
Lưng Doch 2	R- Chìm Ngher	<ul style="list-style-type: none"> - Nh&En th&E y mùc n-íc s<ng thay ăai tô n<m 1997, mĩ a kh< n-íc c<n r&Et nhanh, mĩ a m-a n-íc l<n ch&Em vư kh<ng nghe ti&ng th< c Yali nh- ngự tr-íc. S<ng c<n n-íc ăi l<i kh< kh<n h-n. - N-íc s<ng ăôc, khi x&ly lò th<x& n-íc ăá ng&u, mĩ a m-a n-íc c&ng b&En. T<âm s<ng d& b< ngøa, n&ei m&on. - D<n lựng m&Et ngu&n ă< nh c<, b<ăt ăch nh< i ề s<ng. - Ngu&n rau d<i c&ng m&Et h&ôt, n-íc b&En, n-íc n&ng rau kh<ng s&ng ă&-í c. - Lựng nự g&Đn ă&Ep, l&ng h< Yali r&ng, t<o n<n gi< m<n th&ei v& ă&y lựm &lynh h-êng ăôn c<y c&ei, hoa mự.

Hầu quí năm 1999 vĩa qua, thãm mét t_uc ®éng xÉu n÷a lụ g^oy n^an t^om lý lo sⁱ, hoang mang cho ng-êi d^on. C-n lò xÉy ra bÉt thÇn kh«ng b_o tr-í c n^an hiÖn nay, hô thÉy n-í c s«ng h-i to l^an mét chót, nghe tiÖng Çm Çm è ®^ou ®ã tr^an th-íng l-u ph^y a th_uc Yali, lụ ng-êi d^on ði è ®^ou còng tr«ng ngãng vô lụng b^o l^an v^u ngⁱ nh^u c^on m^anh. Hà phao tin b^o Gi^ung tr^an Yali tröng ph^ot v^x ngⁱn s«ng. Hà lo cã s^u cè vⁱ ®Ép th^x sao?. Nⁱm 1996, cã s^u cè ®Ép tr^un, mét thuyÖn ch^e xi mⁱng c^on c«ng nh^on b^o tr^ai, rãi cã tin ®^oan lụ vⁱ ®Ép, Gi^ung kh«ng cho lụm. S^u th^uc th^x kh«ng cã chuyÖn vⁱ ®Ép v^uo nⁱm ®ã.

D^on lụng Dip, lụng Nó, lụng Dom còng nghe tin lụ sⁱ x^oy ðùng nh^u m^uy thu^u ®iÖn S^a San 3. X_uc ®^o nh ngu^an tin n^uy, «ng Phã chⁿ th^o ch huyÖn la Grai cho biÖt S^a San 3 ®. ®-í c C«ng ty kh^oo s_ut v^u thiÖt k^o ®iÖn lúc I, kh^oo s_ut v^u thiÖt k^o. Dù ®^o nh sⁱ lụm sⁱm. N^ou lụm th^x c_uc lụng ven s«ng nh- lụng D^y p, lụng Nó, lụng Öch, lụng Dom sⁱ ®-í c ðeⁱ l^an cao h-n, c_uch bê s«ng kho^ong 5-7 km. Khã khⁱn nhÉt lụ t^am ®Ét s^ong xuÉt cho b^u con. Qu^u ®Ét c^on rÉt ý t. PhÇn lí n ®Ét tráng cao su, c^u ph^a, h^ot ti^au, c^oy ®iÖu ®^ou ®. cã chⁿ qu^ong lý rãi. Sã lụ c_uc c«ng ty Cao su, C^u Ph^a th^uéc huyÖn Ch- P^oh v^u la Grai. Ng-êi d^on còng vÉy, há sⁱ ph^oji ði ðeⁱ, ph^oji thay ®^oai c_uch sèng quen th^uéc, sⁱ ®^oi ®^ou kh«ng cã ®Ét s^ong xuÉt nh- ng-êi d^on t_ui ®^o nh c- è l^ong há Yali. Ng-êi d^on c_uc lụng ven s«ng S^a San, th^o ch cuéc sèng l^ou nay c^on há, cã c-m g^o rÉy, cã m^x, cã c_u, cã rau b«ng tang, cã thuyÖn ch^ui, s«ng n-í c nh- l^ou ®^oei nay há ®. cã.

Tuy nhi^an, n^ou thay ®^oai lụ cã lí i cho ng-êi d^on, ®^oei sèng Ém no h^onh phóc c«ng b«ng v^u vⁱn minh cho m^ai ng-êi, m^ai nh^u, th^x s^u thay ®^oai ®ã lụ c_uch m^ong. C_uch m^ong ®ã lụ s^u nghiÖp c^on d^on, ng-êi d^on ®-í c hãc tÉp, ®-í c b^un b^oc, ®-í c tham gia quyÖt ®^o nh nh÷ng vÉn ®^o li^an quan ®^on ®^oei sèng c^on há. Nh- vÉy ch^oc ch^on lụ c_uch m^ong sⁱ th^unh c«ng.

IV. KÕt luËn vµ kiÕn nghÞ

KÕt luËn

VÒ c₃c lụng t₃i ®Þ nh c-

1. Ng-êi d©n ë c₃c lụng t₃i ®Þ nh c- ®. nhËn ®-îc c₃c lo¹i ®Òn bi nh- nhµ, tiÒn vËn chuyÓn nhµ vµ ® ®¹c, tiÒn ®Òn bi thiÕt h¹i hoa mµu, tiÒn di dãi mã m¶¶, c©y giêng vµ ph©n bãn hç trÞ s¶¶n xuÊt, 6 th₃ng g¹o hç trÞ trong thòi gian ®Çu ®Òn n-i ë mí i. Tuy nhiªn, c₃c lo¹i ®Òn bi nµy hiÕn cßn ch-a thùc hiÕn ®Çy ®ñ ví i tËt c¶ c₃c hé, c₃c lụng kh₃c nhau. NhiÒu hé tá ra ch-a hµi lßng ví i c₃ch ®Òn bi , sè l-îng vµ chËt l-îng c₃c lo¹i ®Òn bi , c₃ch tÿ nh to₃n ®Òn bi ch-a c«ng khai ®Ó ng-êi d©n gi₃m s₃t.

2. Nhµ ®-îc cËp, diÒn tÿ ch ®ng ®Òu ch-a phÿ hÿp ví i nh-ng hé c nhiÒu ng-êi. Nhµ ë thiÕu c₃c c«ng trnh ph nh- nhµ bp, nhµ tm, nhµ v sinh, chung tr¹i, nhiÒu hé phµn nµn v chËt l-îng nhµ.

3. Ng-êi d©n c₃c lụng t₃i ®Þ nh c- ch-a ®-îc ®Òn bi ®Ët s¶¶n xuÊt. HiÕn nay hÇu ht c₃c hé, tr-îc ht lµ bµ con ng-êi d©n tc thiÕu l--ng thùc, ®i vµ lo lng nhiÒu v cuéc sng lu dµi của gia ®nh h.

4. Ngn n-îc s¹ch cho sinh ho¹t vµ ngn chËt ®t hµng nguy cßn thiÕu, lµ mèi quan tm của nhiÒu hé gia ®nh.

5. Si sng nh©n d©n t₃i ®Þ nh c- ch-a æn ®Þ nh, thiÕu ngn thu nhËp. HiÕn nay ch-a cơ ch--ng trnh nµo gip ®ì h ph₃t triÓn h thng canh t₃c, nng cao ®i sng vµ thu nhËp.

VÒ c₃c lụng ven s«ng vÿng d-íi ®Ëp Yali

6. C₃c lụng ven s«ng vÿng d-íi ®Ëp ®Òu lµ ng-êi Gia Rai, cuéc sng ca h ®. gn bã lu ®i ví i s«ng S^a San. Xy dùng ®Ëp Yali, mc n-îc vµ chËt l-îng n-îc con s«ng nµy b thay ®i, b c¹n vµ « nhim ¶¶nh h-ng xËu ®Òn ngn n-îc sinh ho¹t của ng-êi d©n vµ mËt ngn tµi nguyªn quan trọng ®i ví i h lµ ngn c₃ vµ rau c₃c lo¹i, gp phÇn lµm suy gi¶m s ®a d¹ng sinh học của vÿng nµy.

7. C-n lò do x¶¶ n-îc ®Ëp Yali n¹m 1999 gy thiÕt hai v vËt chËt vµ tinh thÇn cho bµ con c₃c lụng ven s«ng. Nh-ng h ch-a nhËn ®-îc s gip ®ì nµo của nhµ n-îc vµ céng ®ng.

8. ChËt l-îng n-îc thay ®i lµm gia t¹ng c₃c lo¹i bnh ngoµi da vµ tiªu ch¶¶y.

9. Kh«ng c s c vÿ ®Ëp Yali n¹m 1996 gy cht ng-êi ë vÿng h¹ l-u nh-ngn tin kh«ng chÿ nh thc t ®u ®. Nh-ng vËn c hai ng-êi lụng Bi b thiÕt m¹ng.

10. Ng-êi d©n c nghe ni v k ho¹ch xy dùng thu ®in S^a San 3, sau ®Ëp Yali. H lo lng s ¶¶nh h-ng ®Òn ®i sng vµ chç ë ca mnh.

Kiến nghị

1. Nâng nghiên cứu, thí nghiệm về nguy cơ mất an toàn của Dự án Yali ở các tỉnh biên giới phía nam, bao gồm nguy cơ mất an toàn, nguy cơ sinh vật, đa dạng sinh học, hệ sinh thái, cũng như nguy cơ mất an toàn về môi trường.

2. Số người dân ở các xã, phường, thị trấn, cũng như các cơ quan chức năng địa phương, cũng như các tổ chức xã hội, cũng như các tổ chức phi chính phủ, cũng như các tổ chức nghiên cứu về môi trường, cũng như các tổ chức nghiên cứu về môi trường, cũng như các tổ chức nghiên cứu về môi trường.

3. Sự tham gia của người dân trong các dự án, cũng như các tổ chức nghiên cứu về môi trường, cũng như các tổ chức nghiên cứu về môi trường, cũng như các tổ chức nghiên cứu về môi trường.

V. Tài liệu tham khảo

1. Lê Thị Cẩm, 2000. Study on Public Participation in Resettlement Plan related to the Yali Hydropower Project. The Vietnam Environment and Sustainable Development Center, Hanoi, Vietnam.
2. Study on the Downstream Impacts of the Yali Falls Dam in the Sesan River Basin in Ratanakiri Province, Northeast Cambodia, the Fisheries Office Ratanakiri 2000.
3. Poverty Reduction and Environmental Management in Remote GMS Watersheds, ADB RETA 5771, NGO Consultation Workshop, AIT, Bangkok, October 2000.
4. A Proposal for Project Interventions: Sesan - Vietnam. Draft Final Report, Vol. V of VI, ADB RETA 5771, December 2000.
5. The Lao Dong (Labor) Newspaper from July through November, 2000.
6. A Study of the Downstream Impacts of the Yali Falls Dam in the Sesan River Basin in Ratanakiri Province, Northeast Cambodia, prepared by the Fisheries Office, Ratanakiri Province, 2000.